

KANSALLISKIRJASTO

4/2013

KANSALLIS- KIRJASTO MAAILMALLA

Kansainvälisellä yhteistyöllä
parannetaan tiedon saatavuutta
s. 14

+ Ilkka Paatero esitteli yksityiskokoelmansa
Heinävedellä s. 8 / Haastattelussa vierailevat
tutkijat Charlotte Henze ja Yumi Notohara
s. 4–6 / Matti Liinamaan kokoelma
Kansalliskirjastolle s. 51

SISÄLLYS

4 / 2013

- 1**
Pääkirjoitus: Kansainvälistä kilvoittelua
- 2**
Internationella strävanden
Kai Ekholm
- 3**
Ajankohtaista
- 4**
Minun Kansalliskirjastoni: Charlotte Henze
Kirsi Aho
- 6**
Maailmalta:
Yumi Notohara tutkii Hiroshiman pommituksen vaikutusta musiikkiin
Helmi-Kanerva Tuori
- 8**
Ilkka Paatero avasi ovet yksityiskokoelmiinsa
Esko Rahikainen
- 14**
Kansalliskirjasto maailmalla
- 18**
IFLA – kansainvälistä yhteistyötä kirjastojen hyväksi
Tuula Haapamäki, Sinikka Luukkanen ja Nina Hyvönen
- 20**
Kansalliskirjastot tekevät yhteistyötä CENL:issä ja CDNL:ssä
Kai Ekholm
- 22**
LIBER – tieteellisten kirjastojen yhteistyön ja edunvalvonnan foorumi Euroopassa
Kristiina Hormia-Poutanen
- 24**
Miksi olemme mukana juridisessa yhteistyössä?
Pekka Heikkinen
- 26**
Kansainvälinen tunniste- ja kuvailustandardiyhteistyö
Marjatta Autio-Tuuli, Maarit Huttunen ja Marja-Liisa Seppälä
- 30**
Mistä standardit tulevat?
Juha Hakala
- 34**
Vanhat ruotsinsuomalaiset lehdet digitoidaan kulttuuritekona
Markus Mykkänen
- 36**
Mikkeli – digitoinnin Piilaakso
Matti Malinen
- 38**
Kirjastojen ikkuna ulos maailmalle – Scandinavian Library Quarterly
- 40**
Kohti esteetöntä saavutettavuutta – sukukielten digitointiprojekti yhteistyössä Venäjän kanssa
Jussi-Pekka Hakkarainen
- 43**
Bibliotheca Baltica – näkökulma pohjoiseen Eurooppaan
Liisa Savolainen
- 45**
Musikintutkijan Kansalliskirjastoa kehittämässä
Tarja Lehtinen
- 49**
Kirjastossa tapahtuu

KAI EKHOLM
Ylikirjastonhoitaja

Kansainvälistä kilvoittelua

Kansalliskirjastot eivät ole pelkästään kansallisia laitoksia. Pienessä maassa kansainvälisyyden merkitys tiedostetaan eri lailla kuin vanhoissa sivistysmaissa. Maailmalla olen ollut tulkitsevinani vanhojen sivistysmaiden asenteessa tiettyä ”Tervetuloa tutustumaan meihin” -asennetta. Suomen kaltaisella pienellä maalla ei ole tähän varaa, ja silti meillä on ollut ilo olla Euroopan kovassa ytimessä varsin pitkään. Se on merkinnyt osaamista ja määrätietoista työtä.

Kansalliskirjasto on kuulunut jo pitkään strategisesti tärkeisiin kansainvälisiin järjestöihin. Kirjasto on ollut muun muassa *The European Librarian* eli TEL:in perustajajäsen, kiitos edeltäjäni Esko Häklin, joka toimi lisäksi LIBER:issä eli Euroopan tutkimuskirjastojen järjestössä ja kirjoitti myös sen arvostetun historian.

Euroopan kansalliskirjastojen johtajien järjestön CENL:in vuosikokouksiin olemme tuoneet lukuisia aloitteita, johtaneet työryhmiä ja näyttäneet parasta eurooppalaista ja pohjoismaista kriittistä osaamista. Toimin edelleen CENL:in johtokunnassa varainhoitajana. Juuri tälle kaudelle on asetunut myös TEL:in kansainvälinen arvio, sekin meidän aloitteestamme.

IFLA eli kansainvälinen kirjastoalan järjestö vuosittaisine konferensseineen on varsin haastava ympäristö, joka edellyttää pitkäjänteistä työtä ja osallistumista. Se on muuttunut strategiseksi kansainväliseksi foorumiksi, joka edistää muun muassa tekijänoikeuslakien kehittymistä kirjastoille suopeammiksi. Kansalliskirjaston monet asiantuntijat ovat tehneet IFLA:ssa pitkän päivätyön. Heille siitä kiitos.

FAIFE:n eli kansainvälisen sananvapausjärjestön merkitys IFLA:lle on keskeinen. Itse toimin vuodesta 2009 tähän syksyyn FAIFE:n pyydettyinä puheenjohtajana. Samaan aikaan sattuivat maailman suuret kriisit: Egypti, Snowden, NSA ja FRA, jotka kaikki määrittivät sananvapauden ja läpinäkyvyyden uudella tavalla.

Kansainvälisyys on osa jokaisen kirjastolaisen työtä. Se on varsin vaativa, mutta äärimmäisen palkitseva työareena. Hyvin tehdyn työn korvauksena ulkomailla annetaan usein ylitsevuotavaa kiitosta. Se tuntuu hyvältä, joten tästä tavasta voimme ottaa opiksemme täällä Suomessa. /

KAI EKHOLM

Överbibliotekarie

Svensk översättning: Teresia Ijäs

Internationella strävanden

Nationalbiblioteken är inte bara nationella inrättningar. I ett litet land är man medveten om internationalismens betydelse på ett annat sätt än i de gamla kulturländerna. Ute i världen har jag ibland i attityderna hos de gamla kulturnationerna kunnat se ett visst inslag av ”Välkommen att bli bekant med oss”. Ett litet land som Finland har inte råd med samma inställning, och vi har trots det haft nöjet att höra till Europas hårda kärna ganska länge. Det har betytt kompetens och målmedvetet arbete.

Nationalbiblioteket har redan länge hört till några strategiskt viktiga internationella organisationer. Biblioteket var bland annat med och grundade *The European Library* eller TEL, vilket vi har min företrädare Esko Häkli att tacka för. Häkli var också aktiv i de europeiska forskningsbibliotekens sammanslutning LIBER, Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche, och författare till LIBERs historik som fick ett gott mottagande.

Vid de europeiska nationalbibliotekschefernas organisation CENLs årsmöten har vi stått för många initiativ, lett arbetsgrupper och visat prov på bästa europeiska och nordiska kritiska kunnande. Jag är fortfarande medlem och skattmästare i CENLs direktion. Under innevarande period infaller också TELs internationella utvärdering, också den något som vi har tagit initiativet till.

Den internationella biblioteksorganisationen IFLA och dess årliga konferenser är en krävande miljö som förutsätter långsiktigt arbete och deltagande. IFLA har blivit ett strategiskt internationellt forum som bland annat arbetar för att göra upphovsrättslagarna gynnsammare för biblioteken. Flera experter från Nationalbiblioteket har gjort ett långt dagsverke i IFLA. De är värda ett tack.

Den internationella yttrandefrihetsorganisationen FAIFE är av stor betydelse för IFLA. Själv var jag från och med 2009 fram till denna höst på begäran också ordförande för FAIFE. Under samma tid inträffade de stora kriserna, Egypten, Snowden, NSA och FRA, som kom att omdefiniera begreppen yttrandefrihet och transparens.

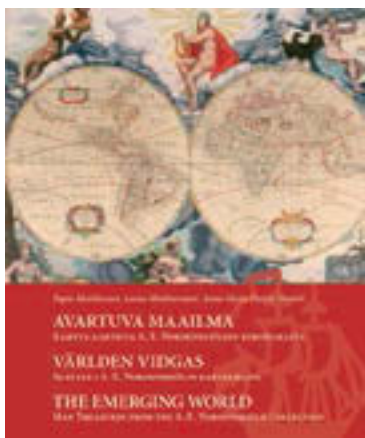
Internationalism är en del av varje biblioteksanställdas arbete. Det är ett krävande, men också mycket belönande arbetsfält. Som ersättning för ett väl genomfört arbete får man utomlands ofta översvallande beröm och tack. Det känns bra och det är något som vi kan ta lärdom av i Finland. /

Syksyn kirjauutuuksia:

Pysähtymiskirja paremman etsijälle (Into) tarkastelee haasteita, joita tietoyhteiskunnan ihminen kohtaa kansalaisena, työntekijänä ja ihmisenä. Kirjassa pohditaan, miksi työmotivaatio katoaa ja asiantuntemus ei syvene, vaikka kouluttaudumme koko ajan. Kirjoittajina Kai Ekholm ja Jussi T. Koski.

Avartuva maailma: kartta-aarteita A. E. Nordenskiöldin kokoelmasta / Världen vidgas: skatter i A. E. Nordenskiöld's kartsamling / The emerging world: map treasures from the A. E. Nordenskiöld Collection / Kirjoittajina Tapio Markkanen, Leena Miekkavaara, Anna-Maija Pietilä-Ventelä (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura).

KANSALLISKIRJASTO MUKANA SUOMI 100 -JUHLAVUODEN PROJEKTISSA

Valtioneuvoston asettaman Suomen valtiollisen itsenäistymisen 100-vuotisjuhlaprojektin jäsenenä Kansalliskirjasto on aloittanut laajan ohjelman kansallisten kokoelmiensa digitoimiseksi. Projektin muita jäseniä ovat esimerkiksi Kansallisarkisto, Museovirasto, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Suomen kansallismuseo sekä Helsingin yliopisto.

Kirjaston tavoitteena on tarjota kaikille kansalaisille pääsy Suomen historiaan liittyviin kokoelmiin, joista suuri osa on tallennettuna ainoastaan Kansalliskirjastoon. Monet näistä kokoelmista ovat käytettävissä vain kirjaston lukusaleissa, joten ne tulisi saada verkkoon tutkijoiden ja muiden kansalaisten vapaaseen käyttöön. Projekti huipentuu Suomen itsenäisyyden satavuotisjuhlavuonna 2017.

In Memoriam

Kansalliskirjaston pitkäaikainen työntekijä Maija Peltomaa kuoli perjantaina 27. syyskuuta 2013 Ähtärissä 80 vuoden iässä. Hän toimi kirjastonhoitajana kirjaston silloisella bibliografisella osastolla. Hänen vastuullaan oli kansallisbibliografian painetun version toimittaminen. Surunvalittelut omaisille ja kaikille Maijan tunteille.

TIMO HONKELA DIGITAALISTEN AINEISTOJEN PROFESSORIKSI

FT Timo Honkela on valittu Helsingin yliopiston digitaalisten aineistojen tutkimuksen professoriksi. Ala kattaa kielellisten ja muiden humanististen aineistojen käytön tutkimuksen sekä humanistisen alan tutkimusaineistojen uudenlaisen käytön ja uudenlaisen tiedon luomisen. Digitaalisten aineistojen tutkimuksen professuuri sijoittuu Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan nykykielten laitokselle ja Kansalliskirjaston digitointi- ja konservointikeskukseen Mikkelisiin.

HISTORIALLISESSA SANOMALEHTIKIRJASTOSSA NYT YLI KOLME MILJONAA SIVUA SANOMALEHTIÄ

Kuluvana vuonna on digitoitu lähes miljoona sivua sanomalehtiä. Suurin osa digitoituista sanomalehdistä eli vuoteen 1910 saakka, on vapaassa käytössä ja sitä uudemmat ovat käytössä vapaakappalekirjastoissa erillisillä kulttuuriaineistojen työasemilla. Historiallinen sanomalehtikirjasto löytyy osoitteesta: digi.kansalliskirjasto.fi

”Kirjastossa on upeat työskentelymahdollisuudet ja paljon kiinnostavia konferensseja”, Charlotte Henze sanoo Senaatintorin joulukuusen katveessa.

Saksalaistutkija **Charlotte Henze:** ”Kansalliskirjastossa vietän tutkimuksen juhlaa”

TEKSTI JA KUVA: **KIRSI AHO**

Sveitsissä Zürichissä lukiolaisille venäjää ja historiaa opettava saksalainen Charlotte Henze keskittyy tällä hetkellä Suomen ja Venäjän 1700-luvun rahahistoriaa käsittelevään tutkimukseensa Kansalliskirjaston Slaviccassa. Hän elää työnsä kanssa seuraavan vuoden niin tiiviisti, että ei tahdo lähteä käymään kotona edes loma-aikoina. Suomeen Henze tutustui alun perin ystävänsä, Venäjä-tutkija Richard Stitesin kautta. Kuten Stites monille ulkomaalaisille opetti, Venäjä-tutkimusta on monesti yksinkertaisempaa tehdä Suomesta käsin Kansalliskirjaston Slavican ansiosta.

Miten löysit Kansalliskirjaston?

Tulin ensimmäisen kerran Helsinkiin vuonna 2001. Olin juuri aloittamassa filosofian tohtorin tutkintoani Venäjän historiasta Cambridgein yliopistossa Britanniassa ja vierailullani Kansalliskirjastossa sain ensimmäisen kosketukseni todelliseen tutkimustyöhön. Aihettani ”Kolera Venäjällä vuonna 1892” varten tutkin sekä Slavican että kauniin Rotundan kokoelmia. Matka oli niin onnistunut, että kävin täällä usein sen jälkeen ja aina saan kokea samaa tutkimuksen juhlaa kirjastossanne.

Miten tutkimusaiheesi ovat valikoituneet?

Venäjä on minusta äärettömän kiinnostava tutkimuskohde. Suomalaisilla on pitkä historia Venäjän kanssa ja se sisältää paljon tunnetta. Siksi aihe on herkkä ja sitä on lähestyttävä hienotunteisesti.

Mikä tutkimustyössä on parasta?

Tutkimus on minulle vapautta. Saan uppoutua työhöni ja löytää jatkuvasti uusia näkökulmia. Tutkimus muuttaa ihmistä. Se vie uusiin maailmoihin, eri vuosisadoille. Aina tulee jotain yllättävää ja uutta.

Olet vannoutunut Suomi-fani. Mikä Suomessa kiehtoo?

Suomi on äärettömän kulturellimaa. Ette ymmärrä, miten paljon teillä on annettavaa – musiikki, taide ja kirjat. Useimmat suomalaiset, joihin olen tutustunut, ovat kielitaitoisia ja maailmasta kiinnostuneita, avoimia ja itsepäisiä ihmisiä. Olen erityisen vaikuttunut siitä, miten hyvin suomalaiset tuntevat kirkkomusiikkia. Itse soitan pianoa ja oboeta ja laulan suomalais-saksalaisessa kuorossa. Olen tutustunut musiikkiharrastukseni kautta täällä moniin ihmisiin, joille musiikin tuntemus on itsestään selvää. Esi-

/ Olen erityisen vaikuttunut siitä, miten hyvin suomalaiset tuntevat kirkkomusiikkia.

merkiksi Sveitsissä kirkkomusiikkia ei tunneta juuri lainkaan. Täällä käyn jatkuvasti kirkkokonserteissa.

Mikä tutkijantyössä on vaikeinta?

Yksin oleminen. On oltava keskittyneitä, kurinalaisia ja kärsivällisiä, ja on opeteltava kirjoittamaan. Kuten elämässä, jokaisessa työssä on hankalat vaiheensa, mutta kun niiden yli pääsee, palkinto on suuri. Toisaalta konferenssit ja tutkijapaamiset kompensoivat työn yksinäisyyttä. On ihanaa ensin puurtaa päivää yksin, ja illalla tavata kollegoita, keskustella tutkimuksessa esiin tulleista asioista ja vaihtaa tietoja. Tällaisia tapahtumia järjestetään sekä kirjastossa että Aleksanteri-instituutissa. Ne vetävät ihmisiä yhteen ja tuovat parhaat erikoisasiantuntijat paikalle.

Kaipaatko kotimaastasi jotakin?

Kun olen Helsingissä, en halua mennä työstäni sekuntiakaan ja odotan jo, että voin jakaa kaiken oppimani 14–18-vuotiaitten oppilaitteni kanssa kun palaan Sveitsiin. Osa oppilaistani pitää minuun yhteyttä ja kyselee neuvoja opinnoissaan. Mutta tiedän että he odottavat siellä, ja tutkijantyöni on nyt täällä, joten otan tästä ajanjaksosta kaiken irti. Sveitsissä ollessani kaipaankotimaastani pohjois-

saksalaista avoimuutta ja tietenkin kirkkomusiikkia.

Yllätyksiä Suomessa?

Eräänä päivänä kaamos todella iski: tuntui kuin aivoni eivät olisi lähteneet lainkaan käyntiin kun valo ei tihkunut pilvien läpi juuri lainkaan. On uskomatonta että se saattaa kestää kuukausia! Mutta enimmäkseen nautin kaikesta, vaikka romanttisesta tunnelmasta, jonka Senaatintorin valot luovat. Asun Kruununhaassa, ja näen jatkuvasti kaikkea kaunista kävelymatkallani sieltä kirjastolle ja takaisin. Olen iloisesti yllättyneitä myös siitä, miten aktiivisesti ihmiset osallistuvat erilaisiin tapahtumiin ja tahtovat tehdä Helsingistä mukavamman paikan elää.

Kiitos haastattelusta ja hyvää tutkimustyön jatkoa Kansalliskirjastossa! /

CHARLOTTE HENZEN JULKAISUJA:

- Henze, Charlotte, "Epidemics and Empire: Cholera in Russia, 1892", Elina Kahla, ed., *The Unlimited Gaze: Essays in Honour of Natalia Baschmakoff* (Helsinki: Aleksanteri Series, 2009), S. 251–271.
- Henze, Charlotte, *Disease, Health Care and Government in Late Imperial Russia. Life and Death on the Volga, 1823–1910* (London: Routledge, 2011)

Hiroshima-sinfonia toi japanilaisen Yumi Notoharan Kansalliskirjastoon

TEKSTI JA KUVA: HELMI-KANERVA TUORI

Syksy on saapunut Helsinkiin, ja tutkija Yumi Notoharan puolen vuoden tutkimusjakso Helsingin yliopiston filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksella alkaa olla loppuillaan. Suomeen ja Helsingin yliopistoon Notoharan toi suomalainen säveltäjä Erkki Aaltonen, tarkemmin tämän sinfonia *Hiroshima*.

”Tutkin sitä, miten musiikki välittää kuulijalle soinnullisesti ja nuotinnoksin kokemuksen katastrofeista, kuten holokaustista tai atomipommituksista. Olen myös kiinnostunut siitä, miten tällainen musiikki koetaan eri yhteiskunnallisissa konteksteissa, eri kulttuureissa, erilaisia historiallisia taustoja vasten”, Notohara selvittää.

Hän on vakuuttunut siitä, että 1900-luvun puolivälin jälkeen sävelletty musiikki kantaa sisällään toisen maailmansodan muistoa. Notohara on tutkinut erityisesti atomipommituksessa tuhoutuneeseen Hiroshiman kaupunkiin liittyviä musiikkiteoksia, joita on tutkijan arvon mukaan sävelletty vuosien 1945 ja 1995 välisenä aikana viitisen sataa. Näistä säveltäjä Erkki Aalto-

sen teos *Hiroshima* on tutkijan mukaan historiallisesti merkittävä: ”Aaltonen sävelsi toisen sinfoniansa vuonna 1949 ja se kantaesitettiin samana vuonna eli pian Hiroshiman pommituksen jälkeen. Kyseessä on siis ensimmäinen instrumentaaliteos, joka ilmentää Hiroshimaa, katastrofia, musiikin keinoin.”

KÄSIKIRJOITUS-KOKOELMIEN ASIAKKAANA

Kansalliskirjastolla on käsikirjoituskokoelmissa Erkki ja Annikki Aaltonen arkisto, joka on tullut Yumi Notoharalle tutuksi tutkimuksensa eri vaiheissa. Tutkijakäyttäjää Kansalliskirjastossa ilahduttavat pitkälle edennyt digitalisointi sekä sähköiset palvelut. ”Ne nopeuttavat ja helpottavat asiointia”, useissa maisa tutkimustyötä tehnyt Notohara puuskahtaa. Myös Kansalliskirjaston kattavat englanninkieliset opasteet ja erityisesti pitkät aukioloajat saavat kiitosta. ”On myös todella hienoa, että kirjasto on auki kesälomakauden – monelle kävijälle vierailu saattaa mahdollisuutena olla ainutkertainen ja vierailun ajoittu-

Kansalliskirjaston käsikirjoituskokoelmien musiikkiarkistot muodostavat kattavan kokonaisuuden maamme musiikin historiasta. Kokoelmasa on aineistoa useilta eri vuosidoilta, vaikka painopiste on luonnollisesti 1900-luvun musiikissa.

Musiikkiarkistot sisältävät sävellyskäsikirjoitusten ja niiden luonnok-

sien lisäksi myös biografista aineistoa kuten kirjeenvaihtoa, päiväkirjoja ja todistuksia.

Musiikkiarkistoja on noin 450, joista mainittakoon muun muassa Jean Sibeliuksen, Aarre ja Oskar Merikannon, Uuno Klamin ja Einojuhani Rautavaaran arkistot. Yksityisten henkilöiden lisäksi arkistoja on myös

minen kesäkauteen asia, johon ei itse pysty vaikuttamaan.” Notoharalla itsellään oli aluksi vain tieto siitä, että Suomen Kansalliskirjastossa olisi aineistoa Erkki Aaltosesta. Verkkosivuilta löytyneet musiikkikirjaston yhteystiedot ohjasivat kyselyn tietoasiantuntija Petri Tuoviselle, ja apu löytyi nopeasti.

HIROSHIMAN MUISTO ELÄÄ

Tutkija Yumi Notohara toimi aiemmin *Hiroshima and Music Comiteen* puheenjohtajana. Komitea perustettiin vuonna 1995 tarkoituksenaan koota tietokanta Hiroshimaan liittyvästä musiikista. Vuonna 2006 komitea julkaisi työnsä osana näiden sävellysten kokoomateoksen. Nyt toiminta keskittyy äänitearkiston kartuttamiseen ja teosten tunnetuksi tekemiseen muun muassa konserttien avulla. Elokuussa Hiroshiman kaupungissa sai ensiesityksensä aiheesta tuotettu dokumenttielokuva.

Tutkimus suomalaissäveltäjän Hiroshima-tulkinnasta jatkuu. ”Aion päättää tutkimukseni japaninkieliseen julkaisuun. Tätä varten tarvitsen kuitenkin vielä lisätietoa itse sinfoniasta. Vaikka olen jo tutkinut teoksen vastaanottoa Japanissa ja Itä-Euroopassa, puuttuu minulta Suomen näkökulma aiheeseen.”

Suomea oppinut tutkija aikookin vielä palata, ja mikäli mahdollista, viettää jälleen pidemmän tutkimusjakson Suomessa – Aaltonen parissa. /

yhdistyksiltä, orkestereilta ja kuoroilta.

Käsikirjoituskokoelmat ovat käytettävissä erikoislukusalissa. Aineisto pitää tilata etukäteen ja toimitusaika on vuorokausi.

Petri Tuovinen, tietoasiantuntija, Kansalliskirjasto

Samulin valvovan katseen alla. Ilkka Paatero kirjastossaan.

Aarnivalkea Heinävedellä

Bibliofiili ja kirjojen keräilijä Ilkka Paatero on koonnut itselleen merkittävän vanhan kirjallisuuden kokoelman.

TEKSTI: **ESKO RAHIKAINEN**
KUVAT: **ILKKA PAATERON KOTIALBUMI**

Jean Cocteaulta kysyttiin kerran mitä hän haluaisi pelastaa palavasta talosta ja hän vastasi: Tulen. Tulentekotaito ja tulen hyödyntäminen on tunnetusti ollut eräs ihmiskunnan kehityksen tärkeimpiä virstapylväitä, ja silti enää vain harva suomalainen tätä taitoa tarvitsee. Kodit ja saunat lämpiävät ja saavat valonsa ydinvoimasta.

Puhuttu kieli ja kirjoitustaito kruununaan kirjapainotaito on toinen käänteentekevä virstapylväs, joka oikeuttaa Suomen kansalliskirjastoa käyttämään itsestään muistiorganisaatio-nimitystä. Kirjaston yli kolme miljoonaa kirjaa, lehteä, karttaa, pienpainatetta jne. edustavat kansakunnan muistia, mutta painettua tekstiä lukee yhä harvempi ja digitaalista kirjoitusta pc:ltä, Ipadeista, älypuhelimista ja tableteista lukee yhä useampi. Miten kaikki tämä hillittömästi ja kaottisesti kasvava digitaalinen teksti- ja kuvamassa säilytetään ja onko

se edes tarpeen. Katoaahan se luki-jakin.

HEINÄVESI

Kansalliskirjaston kokoelmien kartuttaminen perustuu lakiin, mutta maamme lukuisten merkittävien yksityiskirjastojen kartuttaminen perustuu innostukseen ja harrastuksen myötä karttuneeseen asiantuntemukseen. Toki varallisuuttakin on hyvä olla. Heikki A. Reenpään fennica-kokoelma ja Markus Brummer-Korvenkontion lasten ja nuorten kirjallisuuden kokoelma ovat nykyisin osana Kansalliskirjastoa. Mutta aivan yksin omassa ”erämaisessa” rauhassaan on Kansalliskirjaston kumminakin tunnetun Ilkka Paateron kirjasto Heinävedellä.

Sain Kansalliskirjaston johtajalta Kai Ekholmilta toimeksiannon tutustua Paateron kirjastoon ja kirjoittaa siitä kirjaston lehteen. Yritin ensin torjua ehdotuksen vetoamalla siihen, etten tunne Ruotsin vallan aikaista kirjallisuutta, mutta suostuin sitten kun tiesin että kaikkea kiinnostavaa on luvassa.

Ilkka Paatero oli vastassa Pieksämäen asemalla ja iso citymaasturi lähti 100 kilometrin taipaleelle Varkauden kautta Heinävedelle. Muistelimme yhteisiä Lohjan Paloniemen aikaisia partiokavereitamme 50 vuoden takaa. Ilkka Paaterohan perusti sittemmin Heinävedelle partioliippukunnan ja oli monet vuodet sen johtajana. Paatero kertoi myös monista ammasteistaan ja yrityksistään, joista yhtenä tärkeimmistä oli hänen 1976 perustamansa Kermansavi Oy, jonka toimitusjohtajana hän oli vuoteen 2006. Monet vuodet Paatero oli myös Heinäveden kunnanvaltuuston puheenjohtajana.

Vilkkaasti keskustellen taival taittui, maasturi kääntyi kapealle hiekkatielle, jonka päässä olisi voi-

nut olla ja yhä useammin on hylätty sydänmaan talo, josta asukkaat aikaa sitten ovat muuttaneet kaupungin valoihin tai manan majoille. Hyvin hoidetussa avarassa pihapiirissä oli kuitenkin kaunis talo, suuri kunnostettu entinen navetta, muita ulkorakennuksia ja koneita ja välineitä, jotka viittasivat siihen että täällä myös viljeltiin. Ilkka Paateron opinnot Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa ovat varmaan olleet täällä hyödyksi

Tervehdin talon emäntää Ulla Paateroa, joka tarjosi meille mustatorvisienikeittoa ja aamulla jauhetusta omasta rukiista leivottuja sämpylöitä kylmäsavusiian kanssa. Kalat oli Ilkka Paatero vain joitakin päiviä aikaisemmin Inarinjärvestä pyytännyt ja ne fileoinut. Paateroilla on ollut kalakämpä Inarissa 1980-luvun alkupuolelta lähtien. Kenties oli heille kuten monille käynyt niin kuin Tapio Rautavaara laulaa Reino Helismaan sanoin: ”On ympärilläin erämaa ja outo hurmasen, on avautunut sydämeni sille.”

Vaikka keitto ja leivät olivat herkullisia, niin 500 kilometrin juna- ja automatka oli tehty Ilkka Paateron 15 000–18 000 kirjaa – hieman kiistanalainen käsite – käsittävän kirjaston takia. Näistä yksistään Lappiin liittyvää kirjallisuutta on 6000–7000 nidettä. Niinpä istuimme salin pyöreän pöydän kahden puolen, Paatero mukavaan nojatuihin ja minä kirjoittamisen kannalta sopivampaan puiseen tuoliin. Meitä ”kehystivät” jylhän näköiset tyylikkäätkin kirjakaapit. Kaikki aarteita täynnä ja siksi myös lasiovet pölyntymistä estämässä.

LAPPI

Ilkka Paateron kirjakokoelmien kartuttaminen ja kipinä siihen sai alkunsa Lapissa. Paatero kertoo täs-

tä Inarin saamelaimuseo Siidassa vuonna 2012 olleen *Painettu saamenkieli*-näyttelyn tekstiosan käsi-kirjoituksen lopussa:

”Ensimmäiset kokemukset Lappista sain jo vuonna 1963, jolloin olin kesän metsätöissä Kittilän Siitossellässä ja Laassalaessa. 1970-luvun alkupuolella kalastelin Muddusjärvellä, ja vuodesta 1976 olen viettänyt kaikki lomani ympäröivä Inaria, aluksi sotilasteltassa asuen kalapaikkoja vaihdellen. Kohta kolmekymmentä vuotta minulla on ollut muutama kiinteä asentopaikka Inarin rannoilla.

1990-luvun alussa aloin hiljalleen hankkia Lapin eräelämää ja sen historiaa käsittelevää kirjallisuutta. Tuolloin törmäsin Paulaharjun teoksiin. Paulaharju kirjoitti minua kiinnostavista asioista tavalla, johon miellyin ensilukemalla - - Lapin tavoista ja historiasta kertoessaan Paulaharju viittasi mm. Utsjoen kirkkoherraan Jacob Fellmaniin, tämä puolestaan Pehr Högstromiin, Högstrom Schefferukseen, Schefferus Olaus Magnukseen, Ziegeleriin, Saxoon jne. Jossain vaiheessa päätin rakentaa mahdollisimman edustavan Lappia käsittelevän kirjaston.

Hyvää Lappi-kirjastoa ei ole ilman kattavaa saamenkielistä kirjastoa. Varsinkin varhaiset, Ruotsissa 1600-luvulla ja Norjassa 1700-luvulla painetut saamenkieliset teokset ovat keräilijälle todellinen haaste.”

Ilkka Paatero, ollen ikänsä innokas lukija, innostuttuaan Samuli Paulaharjusta alkoi kerätä tämän teoksia, mutta sitten jo niiden ensipainoksia ja lopuksi Paulaharjun itsensä omistamia ja signeeramia kappaleita. Paulaharju näyttää siis olleen se tuulenpuuska, joka sai Paateron Lappikipinän täyteen liekkiin, joka sitten levisi kuin tuli tervaksissa.

Vuosien mittaan Ilkka Paaterosta on tullut eräs maan parhaita Lapin historian ja kirjallisuuden tuntijoita. Olen ollut itsekin Samuli Paulaharjun ”pauloissa” ja luin tulomatalla junassa *Kainuun mailta*, mutta nyt menemme satojen vuosien taakse. Jotta edes jotain ”kouraantuntuva” saadaan esitellyksi, pyydän Paateroa ottamaan esiin joitakin erityisen kiinnostavina pitämiään teoksia. Ällistykseni hän ottaa esiin roomalaisen Caius Julius Solinuksen *De memorabilibus mundi*, jonka teksti on ajoitettu 300-luvulle. Solinus käyttää teoksissaan aikaisempia pohjolan asukkaiden kuvauksia ja mainitsee hyperboreaalaisten ohella hippopodenseista, jotka ovat ulkonäöltään kuin ihmiset, mutta joilla on hevosten jalat. Paaterolla on inkunaabeli, vuonna 1491 painettu laitos, jonka hän on ostanut Tukholmasta Auktionsverketin huutokaupasta. Hänen ”hovihankkijansa” kuten varmaan monen muunkin bibliofiilin on Andrew Eriksson.

Seuraavaksi saan eteeni harvinaisuuden, josta jäljennän nimilehden tekstin: *Relation, eller En Fullkomblig Beskrifning om Lapparnas Ursprung, så wähl som om heela dheras Lefwernes förhållande, sammanfattat, utaf för detta : Magistro Olao Graan*. Käsikirjoituksen on julkaissut kirjoittajan poika Johannes Graan vuonna 1690, hie­man täydentäen isänsä alkuperäistä käsikirjoitusta. Olaus Graan oli merkittävä Lapin tuntija ja mm. Johannes Schefferus käytti häntä lähteenään. Paaterolla on Schefferuksen *Laponia*-teoksen vuoden 1673 ensi painoksen lisäksi kaikki muutkin kymmenen painosta.

SAAMELAISET

Keskustelemme saamelaisuudesta ja saamen eri murteista ja saan

/ Vuosien mittaan Paaterosta on tullut eräs maan parhaita Lapin historian ja kirjallisuuden tuntijoita.

kuulla että pohjoissaamelaisia on 40 000–50 000 henkeä ja joidenkin arvioiden mukaan peräti 75% saamenkielisistä puhuu pohjoissaamea. Inarinsaamea puhutaan vain Suomessa, koltansaamea Inarin seudulla ja Petsamossa.

Pakanuutta harjoittaneet saamelaiset pyrittiin jo varhain saamaan kirkon helmaan ja niinpä Ilkka Paatero ottaa esille todellisen harvinaisuuden: *En lijten sängebook huruledes Messan skall hållas/låsas/eller sjungas/på lappska. Stält och sammanfatt aff Nicolao Andreae. Pastore in Pithe. Stockholm 1619*. Pienessä messu- ja kirkkokäsikirjassa on tärkeimmät kirkolliset toimitukset ensi kerran painettuna saamen kielellä. Paaterolla on ainoa Suomessa oleva kappale ja teosta tunnetaan yleensäkin vain 5-6 kappaletta. Tämän kirjan Paateron mukaan itse Kustaa II Adolf oli kehoittanut pastori Andreaeta laatimaan, että saamelaisten lapset oppisivat omalla kielellään tuntemaan katekismuksen sisällön.

Vielä toinenkin saamenkielisen kirjallisuuden harvinaisuus otetaan nähtäville, Tukholmassa 1726 painettu saamelaissyntyisen Johan Granmarkin kääntämä saamenkielinen aapinen, sekin tietävästi ainoa Suomesta löytyvä. Jäljennän siitä satunnaisesti otetun rivin: ”Jag tackar tig min käre Himmelste Fader” ja viereiseltä sivulta sama saameksi: ”Mon gitam bobnom mo gåres almen Ackiem”. Häivähdys lähes 300 vuoden takaisesta kansanopetuksesta.

Paateron mukaan vuosien 1619-1900 välisenä aikana ilmestyi saamenkielellä noin 400 painatetta. ”Pääasiassa nämä olivat uskonnollista kirjallisuutta ja vain muutamaa harvaa poikkeusta lukuun ottamatta käännöksiä aikaisemmin ruotsin tai tanskan kielellä ilmestyneistä teoksista. Noin neljäsosa painatteista oli kalentereita, asetuksia tai muita virallisia tiedotteita. Varsinainen saamelainen kirjallisuus, saamelaisten saamen kielellä kirjoittama kirjallisuus, syntyi vasta 1900-luvulla.” Tärkein saamen kieltä koskeva asetetus on vuodelta 1723, jonka mukaan Lapissa toimivien pappien on osattava saamenkieltä.

Ilkka Paaterolla on Lappia koskevan kirjallisuuden ohella varsin kattava kokoelma myös Suomen valtaväestön lukutaitoon ja kansanopetukseen liittyviä julkaisuja, aapisia, katekismuksia, kristillisiä kirjoja, almanakkoja jne. ja hän on pitänyt suunnittelemiensa näyttelyjen ohessa lukuisia aiheeseen liittyviä esitelmää eri puolilla Suomea. Paateron monien kiinnostusten eräs aihepiiri on ollut miten tiedot Pohjolasta ja Suomesta yleensä ja täällä puhutuista kielistä ovat ensi kertaa esiintyneet varhaisissa kirjallisissa lähteissä. Tässä tulee esiin sellaisia nimiä kuin Pytheas, Strabo, Tacitus, Solinus, Pomponius Mela, Procopius, Jordanes, Paulus Diaconus, Adam Bremeniläinen, Saxo Grammaticus, Jacob Ziegler, Damianus Goes, Sebastian Münster ja Olaus Magnus. Olaus Magnuksen pohjoismaiden historiaa kirjajuhllystä löytyy neljätoista eri painosta.

ORRA JA KAIGA

Toinen kiinnostava Paateron tutki­ma aihe käsitteli kahta saamelaista runoa ”Moars i fávrrot” ja ”Kulnasatz” (poronvasikan nimi). Runoissa mainitut Orra ja Kaiga järvet

kuulostivat jotenkin tarunhoitoisilta. Runot Uppsalan yliopiston professori Johannes Schefferus oli saanut Enontekiön kappalaiselta Olaus Sirmalta ja Schefferus liitti ne 1673 julkaistuun *Lapponia*-kirjaansa. Latinankielinen *Lapponia* käännettiin Paateron mukaan useille Euroopan valtakielille. Sirmalta saadut runot on julkaistu mm. Johan Gottfried Herderin ja Christian von Kleistin kääntäminä ja *Hiawathan* kirjoittajan Henry Longfellowin mukailemana. Suomessa Sirman runoista mm. Lönnrot, Runeberg ja Otto Donner tekivät omat käänöksensä. Herder ja meillä Lönnrot ja Snellman ovat korostaneet kansankielisen kirjallisuuden ja kansanrunouden merkitystä aikana jolloin näitä oli vielä perin vähän julkaistu ja olihan itse Goethe kääntänyt tunnetun kansanrunon ”Jos mun tuttuni tulisi”.

Sirman runojen innoittamana anonymi kirjoittaja julkaisi *Spectator*-lehdessä 1712 – katselimme lehteä myöhemmin Paateron työhuoneessa – omat riimilliset versionsa, joista katkelma:

Thou Rising Sun, whose gladso-
me Ray

Invites my Fair to Rural play,
Dispel the Mist, and clear the
Skies

And bring my Orra to my Eyes.

Kirjoittaja oli ihmeissään Schef-

feruksen *Lapponia*-teoksesta löytämistään pakkasen ja pimeyden maassa syntyneistä runoista, kun oli tottunut siihen että vain ”appelsiinilehdot”, lintujen visertely ja lempeä ilmasto ovat otollinen ympäristö kirjoittaa kaunista runoutta. Piispa F. M. Franzén on saanut näistä *Spectatorissa* julkaistuista runoista innoituksen kirjoittamaansa ”Spring, min snälla ren” runoon, joka on julkaistu A. Oksasen suomentamana *Saima*-lehdessä 1845 ”Lappvisa” nimellä: ”Juokse, peura, pois...” Edelleen laulukirjoissa oleva suomennos ”Juokse porosein poikki vuoret, maat” on Olli Vuorisen (Waaranan) käsialaa ja julkaistu ensi kerran *Kansanlehdessä* 1870.

MUURAHAIKESPESÄ

Kirjastoväessä, jota itsekin edustan, sana *fennica* on aina jotain sävähdyttävää, valtion erityisessä suojeluksessa olevaa aineistoa, kansallista aarretta ja muistia – suomalaisia kirjoja. Ja kirjojen kirja on tietysti Raamattu. Ilkka Paateron arvovaltaisen oloisessa isossa fennicakirjakaapissa on kaikki suomalaiset Raamatut ensimmäisestä Henrik Keyserin 1642 painamasta Raamatusta aina 1800-luvun puoliväliin asti. Toki Paaterolla on myös Mikael Agricolan suomentama *Se Wsi*

Mikael Agricolan 1538 Wittenbergistä ostama *Libri de re rustica* ja pohjoismaiden vanhin kansixlibris.

Testamenti vuodelta 1548. Mutta näitä enemmän – ovathan ne Kansalliskirjastossakin – innostun vuonna 1535 painetusta maanviljelysoppaasta. 28-vuotias teologiaa Wittenbergissä Lutherin, Melanctonin ja Erasmuksen vaikutuspiirissä opiskellut Agricola pistäytyi 1538 ”kadunvarren kirjakauppaan” ja osti tämän mm. Cato vanhemman laatiman ”herrasmiesmaanviljelijän käsikirjan” sisältämän *Libri de re rustica*. Johannes Herwagius, Basel 1535. Pelkkä kirja ei olisi yksistään ollut innostava, mutta siinä oli Agricolan lisäämiä latinankielisiä ohjeita ”lampaiden kuolevaisuutta vastaan” sekä ruotsiksi ”reseptejä” hevosen märkäpaiseita vastaan:

”Kesällä on poltettava muurahaispesä ja sen tuhka on säilytettävä syksyyn siihen asti, kun lampaat otetaan laitumelta pakkasen vuoksi. Ensimmäisellä viikolla niille ei saa antaa lainkaan vettä juotavaksi, ellei siihen ole sekoitettu muurahaispesän tuhkaa.”

Tähän voinee vain todeta että lammascarat. Hevoset pääsivät helpommalla vaikka kissalle taisi käydä huonosti:

On leikattava emäkissan korvaa,

sekoitettava veri kauroihin ja annettava hevosen syödä kauran.

Otettava karvoja hylkeennahasta ja kananlantaa ja sekoitetaan ne kauroihin ja annetaan hevosen syödä. Sitten ratsastetaan sillä, niin että se lämpenee ja hikoilee. Se auttaa. Tämä on ratsumiesten salaisuuksia” paljastaa Agricola. Suomennokset ovat Simo Heinisen.

Tämä Ilkka Paaterolla oleva *Libri de re rustica* oli pitkään kadoksissa, kunnes taas tuli ”ihmisten ilmoille”. Paatero sai sen kirjastoonsa Andrew Erikssonin kautta. Heinisen mukaan teos on 1925 ollut ruotsalaisen bibiofiilin, vapaaherra Per Hiertan hallussa. Teoksessa on myös pohjoismaiden vanhin kansielixlibris. Agricolan omistamia teoksia on säilynyt vain kymmenkunta, joista Paateron *de re rustica* on ainoa yksityiskokoelmassa oleva.

”PERKELEELLISEN TOTTELEMATTOMIA”

Kun jatkan utelemista toteaa Ilkka Paatero, että tavallaan mielenkiintoisin kirja, joka hänellä on on Turussa 1644 painettu Laurentius Petrin *Muutamat christilliset saarnat*, joka on järjestyksessä neljäs suomessa painettu kirja. Siihen on kirjan tekijä Laurentius Petri Aboicus käsin kirjoittanut dedikaatiosivun, joka Kansalliskirjaston kappaleessa on jo painettua tekstiä. En voi mitään sille, että vaikka kirjoihin ei saisi tehdä merkintöjä, niin ne tekevät kirjan aina elävämmäksi – joku ihminen jolla on nimi, luonne, mielipiteitä, on kirjaa lukenut ja kenties kommentoinut. Laurentius omistaa kirjan ”Wapahille Urholisil ja Cunnialisil Miehillä : Minun hyville holhoilleni sekä rackaille Swägereilleni ja heimolaisilleni”.

Laurentius Petrin dedikaatiosivulla mainituissa nimissä on usei-

/ Paaterolla on kotikirjastossaankin lähes 3000 Turun Akatemian väitöskirjaa ja muuta Akatemian painatetta.

ta, jotka tekijän lisäksi ovat Ilkka Paateron menneiden polvien sukulaisia, mm. Henrik Larsinpoika Ekestubbe, Henrik Sigfridinpoika Silverbögel, Arvid Henrikinpoika ”sismäläinen” Tandefelt ja Anders Jakobinpoika Äimä.

Fennica hyllystä löytyy Agricolan teosten lisäksi muitakin varhaisia kirjoittajia; mm. Paulus Juusten, Jacob Petri Finno, Ericus Erici Sorolainen sekä Abraham Ikalienensis. Paavali Juustenin vuonna 1575 ilmestynyt *Se Pyhä Messu* on harvinaisen hyvin säilynyt, kun ottaa huomioon sen käyttötarkoituksen.

Paavali Juusten on myös Turun piispainkronikan tekijä. Juuri tästä kronikasta on Simo Heinisen mukaan saatu tiedot Mikael Agricolan varhaisvaiheista. Luin jälkepäin Paateron laatimia kansanopetusta käsitteleviä näyttelytekstejä ja lainaan tähän Turun piispana yliopiston perustamisen aikoihin vaikuttaneen Isaacus Rothoviuksen saarnatekstiä: ”*Suurin osa sekä nuorista että vanhoista on perkeleellisen tottelemattomia: täällä ei kunnioiteta enempää esivaltaa kuin pappejakaan, ei välitetä neuvoista eikä rangaistuksista, vaan jokainen toimii oman tyhmän päänsä mukaan.*” Selvää puhetta. Jos piispa näytti saarnatuolissa yhtä tuikealta kuin häntä esittävässä tunnetussa maalauksessa, niin luulisi nyt ainakin osan kuulijoista hieman hätkähtävän ja suunnittelevan tapojensa parantamista.

TARVAINEN, KIVI JA GOTTLUND

Fennica- ja Lappi-huoneesta lähemme hetkeksi talon ”wanhaan” työhuoneeseen. Huonetta hallitsee suurikokoinen Billnäsin kirjoituspöytä. Täällä olevan kokoelman laajuus sallii tässä vain muutaman ylimalkaisen maininnan. Ainakin Lappia koskevia lakeja ja asetuksia on metrikaupalla, joten Ilkka Paatero voisi varmaan pohjoisessa toimia maakiistoissa oikeusopillisena neuvonantajana. Tänne on myös keskitetty erilaiset hakuteokset, kirjat kirjoista sekä suomen kieltä käsittelevät kirjat ja sanakirjat. Ilkka Paateron kautta Kansalliskirjasto sai kokoelmiinsa Englannista löytyneen, ilmeisesti 1600-luvun puolivälissä kirjoitetun suomen kieliopin käsikirjoituksen *Rudimenta linguae Finnicae breviter delineata*.

Hyllyistä löytyvät myös merkittävimmät suomalaiset 1800-luvun teokset, kuten esimerkiksi Aleksis Kiven *Seitsemän veljeksien* laitos, joka tuli kirjaillijan kuoleman jälkeen maaliskuussa 1873 kirjakauppoihin ja jossa on Snellmanin täydentämänä ja editoimana Cygnaeuksen, Bergbomin ja Krohnin Suomalaiselle Kirjallisuuden Seuralle kirjoittama lausunto romaanista. Kirja puuttui Helsingin yliopiston kirjastosta, kunnes se viimein saatiin Eino Mikkolan lahjoituskokoelman mukana. Ilkka Paateron omistama nide on ollut aikoinaan Gösta Stenmanin kirjastossa. Seitsemän veljeksien vihkopainos keväältä 1870 yliopiston kirjastolla toki on ja se on myös Paaterolla. Työn alla hänellä on näyttely ”Seitsemän veljeksien kirjat”, jossa käydään läpi kaikki teokset, jotka löytyvät *Seitsemän veljeksien* tekstistä.

Metsästysoppaita kirjoittanut Otto Tarvainen oli Kokkolan posti-

mestari Tandefelt ja Ilkan isoisän isoisä – omankin sukupolveni lapsille tutun *Robinpoika Kruusen ihmeelliset elämänvaiheet* ensimmäinen suomentaja. Tarvaisen *Osoitus kuinka kettuja ja susia pyydetään* vuodelta 1848 oli Aleksis Kivelläkin, joka oli taitava eränkävijä ja metsämies. Otto Tarvaisesta ja tämän kirjallisesta tuotannosta Paatero on tehnyt näyttelyn. Näyttelytekstiä lukiessani kohtasin aivan uuden käsitteen ”neuvokkikirjallisuus” joka on siis synonyymi oppaille kuten Tarvaisen 1846 julkaisema *Täydellinen tieto, kuinka saadaan enemmän ja parempaa voita kuin tawallisesti*.

Originellina persoonana tunnettu Carl Axel Gottlund oli kirjailija ja suomenkielen lehtori, jonka eräänlaisena pääteoksena voidaan pitää kaksiosaista *Otawa eli suomalaisia huwituksia*. Gottlund oli antanut äidilleen sidotuttaa Otawan ensimmäisen osan ”tillägnad af En Barnslig Kärlek, Carl Axel Gottlund, Stockholm 6. December 1827”. Ilkka Paaterolla on tämä nidos, joka on siis ainoa Ottawa, joka on painettu ”Tukholmissa” Turun palon vuonna 1827. Varsinainen laitoksen ensimmäinen painos on vuodelta 1828.

Sitten askeleet vievät talon yläkertaan kauniita, uudentuntuisia portaita myöten. Yläkerran hallissa on mm. suomalaisia tutkimuskattokailijoita Kalmista Castréniin, talous- ja tiedehistoriaa, 1800-luvun Lapin matkakirjoja sekä suomalaisten sanomalehtien vuosikertoja; *Tidningar Utgifne Af Et Sällskap I Åbo, Suomalaiset Tieto-Sanommat, Åbo Morgonblad, Mnemosyne, Turun Wiikko Sanomat* jne.

Yläkerran valoisa työhuone on tietokoneiden ja muiden laitteiden ohella pyhitetty lähinnä suomen historiaa käsitteleville hakuteoksille sekä erityisesti Turun Akatemian painatteille. Paaterolla on kotikir-

jastossaankin lähes 3000 Turun Akatemian väitöskirjaa ja muuta Akatemian painatetta. Hän ottaa kirjakaapista paksun pergamenttiselkäisen sidoksen, jossa on väitöskirjoja ja oratorioita. Niteeseen on Bartholomaeus Lackman merkinnyt nimensä ja vuosiluvun 1647. Ensimmäisenä sidoksessa on väitöskirja *Disputatio de sanctae nostrarum ecclesiarum bibliothecae libro primo, sacris Bibliis...*, jonka akatemian kirjanpainaja Pietari Wald on painanut Turussa 1648. Väitöskirjan preesens oli Eskil Petraeus ja respondentti Mikael Jurvelius. Tässä yhteissidoksessa on taidekauppias ja mesenaatti Gösta Stenmanin exlibris, jossa Helene Schjerfbeckin ”Toipilaasta” saatu kuva-aihe.

AARNIVALKEITA

Aika ei sallinut perehtyä Paateron kirjaston muihin klassikkoihin ja harvinaisuuksiin, mutta todettakoon kuitenkin että hänellä on sekä Sebastian Münsterin *Cosmographian* latinankielinen laitos vuodelta 1550 että saksankielinen laitos vuodelta 1578. Teoksen latinankielinen laitos vuodelta 1572 oli Turun akatemian kirjaston ensimmäisten kirjojen joukossa.

Jacob Zieglerin *Scondia* vuodelta 1532 löytyy myös Ilkka Paateron kokoelmasta, samoin Ericus Schroderuksen *Lexicon Latino-Scondium* vuodelta 1637. Paaterolla on ainoa Suomessa oleva täydellinen kappale, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta teos on defektinä.

Alan jo valmistautua Pieksämäelle ja junalle lähtöön kun Paatero vielä johdattaa minut entiseen navettaan, joka on täysin kunnostettu. Yläkerrassa on suuri valoisa sali, jossa voisi vaikka tanssiaiset pitää – Ilkka Paatero on taitava rakentaja – ja Ilkka ja Ulla Paateron kirjansi-

tomo, molemmat ovat hankkineet tämänkin taidon ja näen useita kauniita sidoksia.

Arkistokaapista avaamme vain yhden laatikon, jossa on tutkijoille korvaamattoman arvokas käsin tehty kartta Etelä-Suomen teistä. Kyseessä on ainoa säilynyt karttasarja ensimmäisestä Suomea koskevasta maantiekartastosta vuodelta 1740 *Geographisk Carta öwer Landswägarna i Storforstendömet Finland*. Alan jo nuhtelemaan Paateroa, että kartta kuuluisi Kansallisarkistoon tai Kansalliskirjastoon, mutta Paatero saa synnin päästön kun kuulen, että hän on hyvälaatuisen kopion siitä Kansallisarkistoon toimittanut.

Aarnivalkeiden sanottiin kansanuskomusten mukaan palavan aarnihaudoilla, joihin oli kätetty aarre. Ilman liioittelun häivääkään tällainen kulttuuriarre on Heinäveden ”erämaassa”. Tällaiset aarteet ovat todiste kirjakokoelmien kerääjän ja tallentajan kulttuurin ja historian rakkaudesta, joka näinä ”viihde on hyväksi” aikoina tuntuu sitä arvokkaammalta mitä pinnallisemmaksi ja tyhjämpävaiemmaksi viihde ja osa mediaa on mennyt. Tällaiset kirjahistorian merkkiteoksia sisältävät yksityiskirjastot toimivat myös eräänlaisina Kansalliskirjaston ja kansallisen muistin ”filiaaleina” varmistamassa, että kirjallisuutemme harvinaisuudet säilyvät vaikkei Turun palon kaltaista katastrofia näköpiirissä olekaan.

Kun ajellemme illan pimetessä Pieksämäelle ajattelen mielessäni kahta kirjakokoelmaa ja niiden luoja: Ihme kavereita... innostusta, asiantuntemusta ja pitkäjänteisyyttä – Matti Pohto, Ilkka Paatero. /

Kirjoittaja on kirjallisuudentutkija ja Kansalliskirjasto-lehden entinen päätoimittaja.

KANSALLIS- KIRJASTO MAAILMALLA

Kansainvälinen yhteistyö on oleellinen osa Kansalliskirjaston toimintaa ja edellytys kirjaston strategisten tavoitteiden saavuttamiselle. Yhteistyöllä luodaan pohjaa kansallisten palvelujen kehittämiseksi ja yleensä kansalliskirjastotehtävien toteuttamiselle. Kirjaston johto osallistuu kansainvälisten järjestöjen johtaelinten toimintaan ja asiantuntijat ovat mukana hyvin laaja-alaisesti erilaisissa asiantuntijaryhmissä ja järjestöissä.

Kansalliskirjaston kansainvälisissä tehtävissä toimivat henkilöt esittelevät yhteistyöjärjestöjään ja toimintaansa niissä.

IFLA – kansainvälistä yhteistyötä kirjastojen hyväksi

TEKSTI: **TUULA HAAPAMÄKI, SINIKA LUUKKANEN JA NINA HYVÖNEN**
KUVAT: **VEIKKO SOMERPURO**

Kansainvälinen maailmanlaajuinen kirjastoalan järjestö IFLA, The International Federation of Library Associations and Institutions, perustettiin vuonna 1927. Suomi oli jo tuolloin mukana ilmaisemassa halunsa osallistua tähän uuteen kansainväliseen organisaatioon. Nykyisellään IFLA:an kuuluu noin 150 maata ympäri maailmaa.

IFLA:n toiminta tähtää maailmanlaajuiseen kattavuuteen ja tasapuolisuuteen erilaisista kulttuureista, kielistä, yhteiskuntajärjestelmistä tai maiden kehitysasteesta riippumatta. IFLA pyrkii vahvistamaan ymmärrystä toimivien kirjasto- ja informaatiopalveluiden tärkeydestä, edistämään

kirjastotoiminnan kehittämistä ja kirjastopalvelujen avointa saatavuutta kaikissa yhteiskunnissa. Se työskentelee aktiivisesti myös sananvapauden ja ihmisoikeuksien puolesta. Järjestön toimiala kattaa kirjastotoiminnan osa-alueet laidasta laitaan ja erilaisten kirjastojen tehtäväalueet. IFLA:n virallisia työskentelykieliä on seitsemän: arabia, englanti, espanja, kiina, ranska, saksa ja venäjä. Vuosittainen päätapahtuma vuosikongressi pidetään vuorovuosina eri maanosissa.

SUOMALAISET IFLA:SSA

Suomalaiset kirjastot ja kirjastojen asiantuntijat ovat vahvasti mukana IFLA:n toiminnassa. He ovat arvostettuja ja heitä toivotaan mukaan IFLA:n työskentelyelimiin – myös johtamaan IFLA:a, kuten juuri nyt, kun meneillään olevan kaksivuotiskauden IFLA:n presidenttinä toimii Sinikka Sipilä.

Työskentely IFLA:ssa on organisoitu tapahtumaan ydintoiminnoissa (Core Activities), osastoissa ja jaostoissa (Divisions, Sections). Kansalliskirjasto on jäsenenä kahdeksassa eri jaostossa: Bibliography, Cataloguing, Information Technology, National Libraries, Newspapers, Preservation

and Conservation, Rare Books and Manuscripts, Statistics and Evaluation ja lisäksi FAIFE:ssa (Committee on Freedom of Access to Information and Freedom of Expression) sekä CLM:ssä (Committee on Copyright and other Legal Matters). Tässä artikkelissa tarkastellaan erityisesti kuvailutyön kehittämiseen keskittyvien jaostojen toimintaa.

KUVAILUNSÄÄNTÖJEN KANSAINVÄLINEN KEHITYS

IFLA on ollut kautta aikain vahva bibliografisen kuvailun-, ja luettelointisääntötyön kehittäjä ja ohjaaja. Vuonna 1954 IFLA alkoi suunnitella laajan kansainvälisen luettelointiperiaatteita käsittelevän konferenssin järjestämistä. Tällainen saatiinkin aikaiseksi ja siihen osallistui asiantuntijoita 53 eri maasta ja 12 kansainvälisestä järjestöstä. Tuloksena syntyivät niin kutsutut Pariisin periaatteet, joille luettelointisääntöjen kaikkialla maailmassa tulisi perustua. Näitä periaatteita on ollut tarpeen päivittää julkaisujen ja kirjastojen toimintaympäristöjen muuttuessa. Toistaiseksi voimassa oleva *The Statement of International Cataloguing Principles (ICP)* julkaistiin vuonna 2009

ja se on käännetty lukuisille kielille, myös suomeksi. Parhaillaankin IFLA:n luettelointijaoston nimeämä pieni työryhmä valmistelee ehdotusta ICP:n uudistamiseksi vastaamaan entistä paremmin nopeasti muuttuvaa kirjastojen toimintaympäristöä.

Suomessa on ollut luontevaa siirtää nämä kansainväliset luettelointiperiaatteet suomalaisiin luettelointisääntöihin, koska suomalaiset asiantuntijat ovat olleet mukana myös periaatteiden luonnissa. Suomalaiset luettelointi- eli kuvailusäännöt ovat perustuneet kansainvälisiin ISBD-sääntöihin, The International Standard Bibliographic Description (ISBD) 1970-luvulta lähtien. Nykyiset kuvailusäännöt perustuvat vuonna 2011 julkaistuihin kansainvälisiin sääntöihin *The consolidated edition of the International Standard Bibliographic Description (ISBD)*. Suomessa on ymmärretty sekä Suomen kirjastokentän sisällä että kansainvälisesti yhteneväisten sääntöjen tärkeys ja sääntöjen mukaisten luettelointikirjausten yhteentoimivuuden ja vaihtokelpoisuuden vaatimus.

Kansalliskirjastossa on käynnissä jo seuraava suuri kuvailusääntöjen muutos, siirtyminen ISBD-säännöistä RDA-standardiin (Resource Description and Access), joka on suunniteltu nimenomaan digitaaliseen ympäristöön. RDA ei ole IFLA-standardi, vaan sen kehittämistä vastaa Joint Steering Committee (JSC) for Development of RDA. RDA-säännöt perustuvat kuitenkin ISBD-säännöille ja IFLA:n FRBR-tiedonmallinnukselle. IFLA:n luettelointijaosto tekee tiivistä yhteistyötä RDA:n kehittämisorganisaation kanssa. Myös Kansalliskirjaston metatietoasiantuntijat ovat aktiivisesti mukana sekä ISBD-sääntöjen edelleen kehittämisessä että avoimen linkitetyn metatiedon mahdollistavan RDA-standardin kehittämisessä.

ICP:n rinnalla toinen tärkeä periaate kirjastojen aineistojen ja erityisesti bibliografiatyön takana on kansainvälinen UBC-ohjelma, Universal Bibliographic Control, suomeksi Yleinen bibliografinen valvonta. Se on vuonna 1974 IFLA:n aloitteesta syntynyt Unescon hyväksymä ohjelma, jonka tavoitteena on luoda maailmanlaajuinen järjestelmä bibliografisen tiedon valvontaa ja vaihtoa varten.

UBC-ohjelma edellyttää, että kaikki kussakin maassa ilmestyvät julkaisut kuvaillaan kansainvälisten standardien mukaisesti ja näin tehtyjen ku-

vailutietojen vaihto sekä kansallisesti että kansainvälisesti olisi mahdollista viiveettä julkaisun ilmestyttyä.

UBC-ohjelma on siis edelleenkin pätevä ja sen tavoitteet arvokkaita. Ehkä sen perusajatus on nyt vielä entistäkin tärkeämpi, kun kirjastojen metadatalalla on käyttöä ja kysyntää monenlaisissa konteksteissa eikä mikään kirjasto maailmassa pysty yksin tarjoamaan asiakkailleen riittävän kattavasti ja ajantasaisesti heidän tarvitsemiaan julkaisujen kuvailutietoja.

CATALOGUING SECTION

IFLA:n Cataloguing Section -jaoston nykyinen työ keskittyy pitkälti sellaisten standardien ja muiden työskentelyohjeiden ja apuvälineiden kehittämiseen, jotka edistävät metatietojen globaalia kattavuutta ja vaihto- ja käyttökelpoisuutta sekä avoimen linkitetyn datan tuottamista semanttisen verkon tarpeisiin.

Jaoston yhteistyökumppaneita ovat kansalliset ja monikansalliset luettelointi- ja standardointikomiteat, kansainväliset standardointiorganisaatiot, kuten esimerkiksi ISO (International Organization for Standardization), erityisesti TC-46 (Information and Documentation), ja muut IFLA:n jaostot kuten bibliografia-, luettelointi- ja indeksointi- sekä informaatioteknologijaostot.

Jaoston standardintyötä on jaettu eri asian tuntijoista muodostetuille työryhmille. ISBD Review Groupin tehtävänä on ylläpitää ja kehittää kansainvälistä kuvailustandardia ISBD:tä (International Standard Bibliographic Description). FRBR Review Group puolestaan ylläpitää ja kehittää funktionaalisen kuvailun mallia (FRBR family of conceptual models). ISBD/XML Study Group muutti nimensä paremmin tehtävänsä kuvaavaksi ja se on nyt ISBD Linked Data Study Group.

Lisätietoja jaostojen ja työryhmien työstä on löydettävissä IFLA:n verkkosivuilta. Luettelointijaostolla on myös oma sähköinen uutislehti *SCAT-News*.

BIBLIOGRAPHY SECTION

Kansalliskirjastolla on takanaan pitkä edustus jaoston työssä. Kansallisbibliografian tuottaminen on kansalliskirjastojen keskeistä toimintaa ja näin ollen on tärkeää osallistua sen kansainväliseen kehittämiseen.

Bibliography Section tukee kansallisbibliografioiden tuottajia tarjoamalla suosituksia kansallisen julkaisutuotannon metatietojen kokoamisessa. Kyse on siis suosituksista, koska jokaisella maalla on omat lähtökohtansa kansallisbibliografian tuottamisessa riippuen esimerkiksi vapaakappalelainsäädännöstä, tekijänoikeuksista, bibliografiatyössä käytettävistä teknisistä välineistä ja voimavaroista ylipäätään. Kansallisbibliografia ei kuitenkaan olisi muuta kuin pelkkä julkaisu-luettelo, ellei se täyttäisi metatietojen standardien edellyttämiä vaatimuksia sekä sisällöllisen kattavuuden ja tiedon ajantasaisuuden ehtoja.

Digitaalinen toimintaympäristö ja pyrkimys kertaalleen tuotettujen metatietojen uudelleen-käyttöön merkitsevät kansallisbibliografioille uusien toimintatapojen omaksumista. Tältä pohjalta jaosto keskittyy vastaisuudessa tuottamaan verkkosivuillaan päivitettävää ja kaikille avointa *julkaisua Best Practice for National Bibliographic Agencies in a Digital Age*. Sivuille kerätään esimerkkejä eri maiden toimintatavoista bibliografian tuottamisen eri osa-alueilla. Täältä löytyvät myös IFLA:n suositukset sekä linkkiyhetydet kuvailustandardeihin ja -tunnisteisiin.

Tällä hetkellä ajankohtaisinta kansallisbibliografian tuottamisessa on se, miten jo olemassa olevaa, lähes kenen tahansa tuottamaa metatietoa voitaisiin hyödyntää. Tältä pohjalta bibliografia- jaosto järjestää yhdessä luettelointi- sekä luokitus- ja indeksointi- jaostojen kanssa seuraavan IFLA-kongressin aikana pidettävän päivän mittaisen tapahtuman, jossa kaikki tämä pyritään keskitetysti tuomaan esille Yleisen bibliografisen valvonnan (Universal Bibliographic Control) periaatteen mukaisesti.

Kun teemapäivälle suunniteltiin kokoavaa nimeä, ei ollut mitenkään epäselvää, että kansainvälisen metatiedon vaihdettavuuden ja valvonnan tavoitteessa ihanteet ovat korkealla. Niinpä tapahtuman nimeksi valittiinkin kuvaavasti *Universal Control in the Digital Age: Golden Opportunity or Paradise Lost?*

INFORMATION TECHNOLOGY SECTION

IT-jaoston tehtävänä on edistää erilaisten tietojärjestelmien ja teknologioiden käyttöä kirjasto- ja informaatiopalveluissa ympäri maailmaa niin kehittyneissä kuin kehittyvissäkin maissa. Tietojärjestelmien käytön ja tiedon avoimen saatavuuden

/ Kun teemapäivälle suunniteltiin kokoavaa nimeä, ei ollut mitenkään epäselvää, että kansainvälisen metatiedon vaihdettavuuden ja valvonnan tavoitteessa ihanteet ovat korkealla.

edistämisen lisäksi toiminnan keskiössä ovat tietohallinto ja IT-johtaminen sekä näihin liittyvät, erilaisia strategisia painoituksia sisältävät linjaukset. Strategiatasolla halutaan edistää uusien, kehittyvien teknologioiden käyttöönottoa sekä samalla tukea kansainvälisellä tasolla metatiedon ja tietojärjestelmien yhteentoimivuutta ja kulttuuriperinnön pitkäaikaisäilytystä.

Parin viime vuoden aikana jaosto on keskittynyt toiminnassaan erityisesti (avoimen) linkitetyn datan käyttöönoton edistämiseen. Aihe on ollut esillä paitsi IFLA:n vuosittaisten konferenssien ohjelmassa myös eri työryhmien toiminnassa. Tänä vuonna IT-jaosto vastasi yhdessä IFLA:n Semantic Web Special Interest Groupin kanssa IFLA-konferenssin yhteydessä pidetyn *User Interaction Built On Library Linked Data* -prekonferenssin järjestämisestä.

Konferenssia suunniteltaessa todettiin, että kirjastot ja monet muutkin kulttuuriperintöorganisaatiot ovat kyllä alkaneet julkaista dataansa, mutta datan hyödyntämiseen, linkittämiseen ja näyttämiseen esimerkiksi erilaisissa asiakasliittymissä liittyy vielä runsaasti haasteita, sillä soveltuvia tietojärjestelmiä on olemassa toistaiseksi verraten vähän tai ne ovat vasta kehitteillä. Singaporessa elokuussa 2013 järjestetyssä prekonferenssissa esiteltiin kuitenkin muutamia kiinnostavia, linkitettyä dataa hyödyntäviä palveluita.

Esimerkkinä voidaan mainita ranskalainen *Centre Pompidou Virtuel* -verkkosivusto, johon on yhdistetty alun perin eri tietojärjestelmiin eri tallennusformaateissa tallennettua tietoa – tekstiä, kuvia ja arkistomateriaalia – linkitettyä dataa hyödyntämällä ja näin on saatu aikaiseksi yhtenäinen verkkopalvelu Pompidou-keskukselle. Myös ensi vuonna tullaan järjestämään linkitettyyn dataan keskittyvä prekonferenssi ja valmistelut ovat jo käynnissä.

Toisena merkittävänä painopisteenä on tällä hetkellä open source -(kirjasto)järjestelmien käyttöönoton edistäminen kirjastoissa. Aiheeseen liittyvä prekonferenssi järjestetään vuonna 2015 Kapkaupungissa. Open source -kirjastojärjestelmät sekä niiden ylläpitoon ja kehittämiseen mahdollisesti yhteistyössä perustettavat yhteisöt ja palvelut kiinnostavat IFLA:n piirissä erityisesti kehittyviä maita, sillä kaupallisten järjestelmätoimittajien mielenkiinto tuntuu suuntautuvan pääsääntöisesti kehittyneisiin maihin. Lisäksi kaupallisten järjestelmien hinnat ovat kehittyville maille monesti yksinkertaisesti liian korkeat.

Erityisesti kehittyville maille IFLA:n IT-jaoston toiminnalla on suuri merkitys. Jaosto pyrkii jakamaan aktiivisesti tietoa standardeista ja parhaista käytännöistä esimerkiksi koulutuksen, neuvonnan ja viestinnän avulla. Jaosto julkaisee säännöllisesti omaa uutiskirjettä *Trends and Issues in Library Technology*, jossa käsitellään alan ajankohtaisia asioita.

Viime kesänä perustettiin IFLA:n verkkosivuille uusi palvelu IFLA Library, jonka kautta voi hakea ja saada käyttöönsä esimerkiksi vuosikongressien esitykset. Palvelun on tarkoitus laajentua kattamaan IFLA:n tuottamat muutkin digitaaliset sisällöt.

Kesän 2014 kongressi pidetään Lyonissa Ranskassa ja siihen liittyy eri puolilla Eurooppaa runsaasti muita eri jaostojen järjestämiä prekonferensseja, joiden valmistelutyö on jo täydessä käynnissä. /

IFLA:n verkkosivut löytyvät osoitteesta <http://www.ifla.org/>

Kirjoittajista Tuula Haapamäki on Kansalliskirjaston edustaja IFLA:n Cataloguing Sectionissa, Sinikka Luukkanen Bibliography Sectionissa ja Nina Hyvönen Information Technology Sectionissa.

Kansalliskirjastot tekevät yhteistyötä CENL:issä ja CDNL:ssä

TEKSTI: KAI EKHOLM

KUVA: VEIKKO SOMERPURU

Kansalliskirjasto on jo varhain asemoinut itsensä alansa tärkeimpiin järjestöihin. Näitä järjestöjä on kansalliskirjastokentässä muodollisesti kaksi: CDNL, Conference of Directors of National Libraries eli maailmanlaajuinen kansalliskirjastojohtajien konferenssi ja CENL, Conference of European National Librarians eli Euroopan kansalliskirjastojohtajien konferenssi.

CDNL:IN GLOBAALI ROOLI

CDNL kokoontuu kerran vuodessa IFLA:n yhteydessä. Tällaisen järjestön haaste on toiminta kokousten välissä. CDNL toimii tässä matalammalla profiililla kuin CENL, jonka on otettava kantaa lähes viikoittain sitä lähellä oleviin asioihin. Suomi isännöi menestyksellisesti CDNL-kokousta Helsingin IFLA:n yhteydessä elokuussa 2012.

CDNL ei voi globaalin luonteensa vuoksi olla todellinen maailmanjärjestö, joka *au courant* seuraisi ja ratkaisisi alansa ongelmia. Se on muodostunut pikemminkin aggregaatiksi, jonne tuodaan tiedoksi esimerkiksi Afrikan, Euraasian, Euroopan ja vähemmässä määrin Pohjois-Amerikan asioita. Näillä alueilla kun on omat määrätietoiset organisaationsa, joista meidän kaikkien on hyvä kuulla enemmän.

Päivän kokoukseen mahtuu yleensä yksi yhdistävä teema, esimerkiksi kriisinhallinta, joista olemme kuulleet erinomaisia ja järkyttäviäkin esimerkkejä. Jokainen meistä muistaa Haitin tuhvideot, joissa kokonaiset kirjastot pyyhkiytyivät maan pinnalta.

CDNL:n ja CENL:in on ollut vaikea ottaa käsittelyyn herkkiä asioita, kuten sotasaaliit tai sananvapaus. Olen FAIFE:n eli kansainvälisen sananvapausjärjestön puheenjohtajakaudellani yrittänyt hieman muuttaa tätä eli raportoinut kirjastoista ja sananvapaudesta. CENL:in osalta tämä on ollut hyvinkin maa-kohtaista.

CDNL on käsitellyt teemakohtaisesti muun muassa sähköistä luovutusta ja on ollut mieltä lämmittävää, että Suomi on ollut harvoja maita maailmassa, joka on saanut tämän toimimaan lainsäädännön ja arjen palvelujen tasolla. Kansalliskirjaston tietojärjestelmäpäällikkö Esa-Pekka Keskitalo on tehnyt CDNL:lle pari vuotta sitten erinomaisen raportin aiheesta.

CENL:ISSÄ NÄKÖALAPAIKALLA VUOTEEN 2015

CENL:istä on muodostunut eurooppalainen aktiivijärjestö, jolla on hyvä status esimerkiksi EU:ssa. CENL on meille yksi luontevista toimikentistä. Ei ole ollut sellaista CENL:in vuosikokousta, ettei kansalliskirjastomme olisi tuonut osaamistaan esiin.

The European Libraryn eli TEL:in integrointi Europeanaan ja monimutkaiset palvelusuhteet ovat olleet viimeksi se kysymys, jota on ratkottu erilaisin arvioin ja työryhmin. Kansalliskirjastot rahoittavat edelleen TEL:iä ja kymmenessä vuodessa palvelun merkitys on laskenut ja sen integrointi Europeanaan on alkanut.

Toimintani CENL:in johtokunnassa jatkuu vuoteen 2015 ja on ollut varsin hyödyllistä aikaa. Juuri tälle kaudelle on asetunut TEL:in kansainvälinen arvio, sekin meidän aloitteestamme. Kansalliskirjasto vastasi tämän arvioinnin teknisestä osuudesta. Peräti 42 jäsenen konsensuksen löytäminen oli haaste, vaikka arviointi osoittikin nykyisen TEL-palvelun ongelmat ja tarjosi vaihtoehtoisia ratkaisumalleja, joilla palvelua voitai-

siin kehittää. Hyvällä johtamisella ja valmiudella on päästy yksimielisyyteen siitä, että TEL-yhteisluettelo nykyisessä muodossaan suljetaan ja sen tilalle rakennetaan muita, esimerkiksi avoimen linkitetyn datan tuottamiseen liittyviä toimintoja.

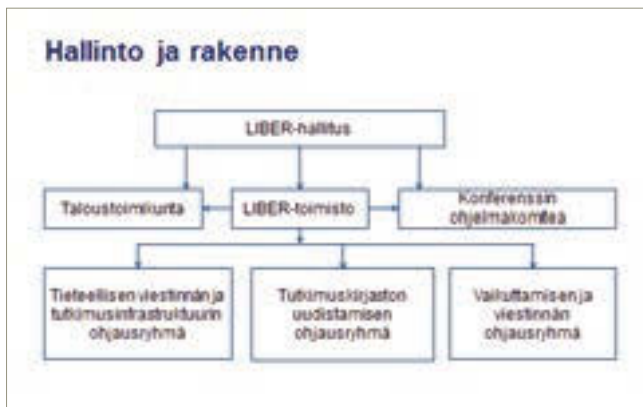
CENL tarjoaa näköalapaikan Euroopan sivistystalouteen. Rahastonhoitajana kuulen ensimmäisenä kirjastojen maksuhuolet ja varsin monet sivistysmaat Espanjasta Italiasta ovat luokitelleet itsensä matalimpaan mahdolliseen maksuluokkaan. Samaan aikaan pieni Islanti maksaa täyttä jäsenyyttä. Monet maat ovat leikanneet 20–30 prosenttia kansalliskirjastojensa budjeteista, ja olemme usein jakaneet näitä huolia. Mitään hyvää niistä ei tosin ole kerrottavana. Monet maat ovat ajautuneet selviytymiskiarteeseen ja ne toimivat lähinnä varoittavina esimerkkeinä hallitustensa piittaamattomuudesta.

CENL:in jäsenkirjastoedustus on monesti jännittävä yhdistelmä maan hallintoa. Venäjältä on kolmen kansalliskirjaston edustus, Italiasta kahden. Iso-Britanniasta taas vain yhden, British Libraryn. Skotlannin ja Walesin kansalliskirjastot eivät ainakaan vielä osallistu CENL-tapaamisiin.

CENL:in ja LIBER:in eli Euroopan tutkimuskirjastojen järjestön aktiviteeteissa, kuten digitoinnissa ja tekijänoikeusasioissa on tiettyä päällekkäisyyttä, mutta uudistuvan TEL/Europeana-yhteistyön ansiosta tämä alkaa olla lähes positiivinen asia eli yhteiset tavoitteet ratkotaan yhä useammin samoissa pöydissä.

Monien maiden kokoelmat ovat tulleet tutuksi vuosien aikana. Maltan kansalliskirjaston aarre on Nostradamuksen käsikirjoitus. Vieraillessani Dublinissa sain pitää kädessäni James Joycen *Ulysses*in ja *Finnegan's wake*in käsikirjoituksia. Venäjällä taas sain nähdä Kuolleen meren kääröjen fragmentit. Sveitsissä pyysin saada nähdä ihailemani Dürrenmattin käsikirjoitukset, joita konservoitiin juuri kokoushuoneen viereisessä työhuoneessa. En koskaan unohda näitä hetkiä. /

Kirjoittaja Kansalliskirjaston ylikirjastonhoitaja.

LIBER – tieteellisten kirjastojen yhteistyön ja edunvalvonnan foorumi Euroopassa

TEKSTI: KRISTIINA HORMIA-POUTANEN

LIBER on Euroopan tieteellisten kirjastojen laajin verkosto, jonka toimintaan Suomen tieteelliset kirjastot osallistuvat aktiivisesti. Organisaatio on merkittävä eurooppalainen vaikuttaja, jonka työssä tänä päivänä näkyvät EU-komission tavoitteet Euroopan digitaalisen agendan toteuttamisesta.

LIBER on Euroopan tieteellisten kirjastojen muodostama säätiö, jossa on yli 400 jäsentä yli 40 maasta. LIBER perustettiin vuonna 1971. Suomesta mukana on tällä hetkellä kymmenen yliopistokirjastoa, Suomen tieteellinen kirjastoseura ja yksi henkilöjäsen, varapuheenjohtajana toimiva Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalveluiden johtaja Kristiina Hormia-Poutanen (2010–2013). Professori Esko Häkli toimi LIBER:in varapuheenjohtajana vuodesta 1990 vuoteen 1994 ja puheenjohtajana vuodesta 1995 vuoteen 1998. Hän on kirjoittanut organisaation historian.* LIBER:in työryhmissä toimii lisäksi useita suomalaisia edustajia.

Suomen kirjastot ovat olleet viime vuosina hyvin esillä LIBER:in vuosikonferenssissa

sekä esitelmöitsijöinä että posterinäyttelyyn osallistujina. Vuonna 2013 Suomi olikin yksi näkyvimmin esillä olleista maista konferenssissa: viisi esitelmää ja yksi posterit saivat hyvää näkyvyyttä konferenssin aikana. Kiinteä osa LIBER:in toimintaa ovat erilaiset seminaarit, ja keväällä 2014 Suomeen saapuu kansainvälinen joukko, kun verkoston arkkitehtuuriryhmä järjestää konferenssin Helsingin yliopiston Kaisa-kirjastossa.

HALLINTO JA TOIMINTATAPA

LIBER:in hallinto koostuu hallituksesta, talous- ja konferenssitoimikunnasta, LIBER-strategiaa toteuttavista ohjausryhmistä ja niiden työryhmistä sekä LIBER-toimistosta. Ryhmiä muodostettaessa erityistä huomiota kiinnitetään korkeatasoiseen osaamiseen, joka tukee strategian toteutusta. Lisäksi varmistetaan, että Euroopan eri alueiden tarpeet ja näkemykset tulevat ryhmissä hyvin esille. Jatkossa työryhmien ja myös hallituksen toimintaan pyritään saamaan mukaan lisää nuoria asiantuntijoita ja tulevia johtajia.

Toiminnan kehittämisessä keskeistä on Euroopan tieteellisten kirjastojen odotusten tunteminen ja niihin vastaaminen. Viestinnällä ja vuorovaikutteisten kanavien avulla pyritään lisäämään toiminnan läpinäkyvyyttä. Tässä keskeisessä roolissa on ollut LIBER:in verkkosivuston kehittäminen ja vuosikonferenssiohjelman yhdessä kokoaminen, call for papers. Myös konferensseista saadun palautteen keräämistä ja jäsenistölle suunnattua päätöstiedottamista on uudistettu.

LIBER:in toimistossa työskentelee päätoiminen toiminnanjohtaja, projektikoordinaattori ja sihteeri sekä osa-aikaista projektihenkilöstöä. Kuten monen muunkin kansainvälisen säätiön tai yhdistyksen toimistot, esimerkiksi Eblidan, Europeanan, IFLA:n ja TEL:in, se sijaitsee Hollannin kansalliskirjastossa.

LIBER-strategia (2013–2015) ohjaa verkos-

* Esko Häkli (2011). Innovation through Co-operation. The History of Liber. Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche 1971–2009

YHTEISTYÖ ERI ORGANISAATIOIDEN KANSSA

Yhteistyömuistio	Muu yhteistyö
<ul style="list-style-type: none"> → CENL (the Conference of European National Librarians) → CERL (Consortium of European Research Libraries) → COAR (Confederation of Open Access Repositories) → EBLIDA (European Bureau of Library Information and Documentation Associations) → SPARC Europe 	<ul style="list-style-type: none"> → APA (Alliance for Permanent Access) → ARL (Association of Research Libraries) → CARL (Canadian Association of Research Libraries) → CoE (Council of Europe) → Europeana → IFLA (International Federation of Library Associations) → RLUK (Research Libraries UK) → SPARC (Scholarly Publishing & Academic Resources) → SURF's IT services for higher education and research → TEL (The European Library) → UNESCO Libraries portal

ton toimintaa. Sen painopiste on digitalisointi ja kirjastojen tukeminen digitaalisten palvelujen kehittämisessä. Kaikella työllä pyritään kirjastotoiminnan eurooppalaisen näkyvyyden lisäämiseen. Painopistealueet ovat tieteellinen julkaisutoiminta ja tutkimusaineistot, tieteellisen kirjaston uudistaminen sekä edunvalvonta ja viestintä.

Strategian toteutuksen yksi keino on eurooppalaisiin EU-projekteihin osallistuminen. LIBER onkin viime vuosina menestynyt hyvin projektihauissa, ja tällä hetkellä se koordinoi tai on mukana näissä projekteissa: Europeana Cloud, ReCODE, AAA Study, APARSEN (Alliance Permanent Access to the Records of Science in Europe Network), Europeana Libraries, Europeana Newspapers, MedOANet ja ODE (Opportunities for Data Exchange).

Strategian ja myös edunvalvonnan toteutuksessa keskeistä on myös yhteistyö muiden kansainvälisten toimijoiden kanssa:

MITÄ HYÖTYÄ LIBER:ISTÄ ON TIETEELLISELLE KIRJASTOLLE?

Tiivistetysti hyödyt voisi kuvata sanoilla edunvalvonta ja lobbaus, oppiminen, projektirahoitus ja verkostoituminen. LIBER:illä on hyvät suhteet EU-komissioon, ja sen mielipidettä kuullaan monissa kysymyksissä. Mones-

ti lausuntopyynnöt liittyvät juridisiin kysymyksiin, ja valmistelutyössä yhteistyö EBLIDA:n kanssa on tärkeää.

Vuosikonferenssi ja pienemmät tiettyyn aiheeseen kohdistuvat konferenssit tarjoavat mahdollisuuden tietojen päivittämiseen ja auttavat myös yhteistyösuhteiden luomisessa ja verkostoitumisessa. Projektitoiminta kiinnostaa yhä useampia kirjastoja, ja LIBER monien hankkeiden koordinaattorina antaa kirjastoille arvokasta tukea. /

Lisätietoja:
<http://www.libereurope.eu/>

Kirjoittaja on Kansalliskirjaston kirjastoverkopalveluiden johtaja ja LIBER:in varapuheenjohtaja.

BRIT VUORIO / TALOUSTEEMA

Miksi olemme mukana juridisessa yhteistyössä?

TEKSTI: PEKKA HEIKKINEN

Suomi liittyi Euroopan Unionin jäseneksi jo kohta kaksikymmentä vuotta sitten. Tästä huolimatta eurooppalainen yhteistyö on monelle suomalaiselle edelleen kaukainen ilmiö, ja direktiivit sun muut lähinnä oiva irvailun aihe.

No, tähän ei todellakaan ole syytä. Suomen liittytessä Euroopan Unionin jäseneksi myös kirjastoja koskevan lainsäädännön valmistelu siirtyi suurimmaksi osaksi Brysseliin. Tämä pätee niin tekijänoikeuteen, kuin tietosuojaa ja julkisten tietovarantojen käyt-

töä koskevaan sääntelyyn. EU:n näkökulmasta informaatio on hyödyke, jonka vapaan ja rajat ylittävän liikkuvuuden turvaaminen kuuluu ensi sijassa eurooppalaisen, ei kansallisen lainsäätäjän toimialueeseen.

VERKOSTOITUMISEN HAASTE

Kirjastoille muutos on ollut haaste. Vakiintuneet kansalliset toimintamuodot ja yhteistyöverkostot ovat osoittautuneet riittämättömiksi. Siinä vaiheessa, kun asiat tulevat kirjastojen tietoon kansallisen ministeriön kautta, ovat mahdollisuudet vaikuttaa sääntelyn sisältöön yleensä jo hyvin vähäiset.

Eurooppalaiseen säädösvalmisteluun tulisi siis pyrkiä osallistumaan jo varhaisessa vaiheessa. Eurooppatasolla asiat ja vaikutussuhteet ovat kuitenkin monimutkaisia, ja vaikkapa komission valmistelun seuraaminen edellyttäisi lähes kokopäiväistä paneutumista. Brysselissä työskenteleekin kokonainen armeija ammattilobbareita, varovaisen arvion mukaan 13 000 henkeä. Nämä palkkasoturit ovat valmiita myymään tietämyksensä ja verkostonsa eniten tarjoavalle.

Yksittäisillä kirjastoilla ei ole resursseja pysytellä mukana lobbauksen kilpavarustelussa. Vaihtoehtoksi jää keskinäisen yhteistyön tiivistäminen. Eurooppalaiset kirjastojärjestöt kuten EBLIDA ja kansalliskirjastoja edustava CENL ovat koonneet omat juridiset asiantuntijaryhmiänsä. Globaalilla tasolla kysymyksistä huolehtii IFLA, CLM-ryhmineen. Eikä tule unohtaa Pohjoismaistakaan juridista yhteistyötä, jota on pariin otteeseen yritetty saada vakiinnutettua.

Erilaisia työryhmiä siis riittää. Miksi niissä ylipäätään kannattaa olla mukana? No, yksittäisten kirjastojen, myös Kansalliskirjaston, kannalta toiminnan kustannus-hyötysuhde on kerrassaan erinomainen. Tosiasia on, että ilman kansainvälisiä asiantuntijajoukkoja vaikutusmahdollisuutemme olisivat olemattomat. Kirjastoalalla toimii äärimmäisen sitoutuneita henkilöitä, jotka työskentelevät täysin palkatta meitä koskevien juridisten kysymysten kimpussa. Osallistumalla yhteistyöhön me saamme korvauksetta käyttöömmä heidän asiantuntemuksensa.

EGIL, CLM, CENL..

Edellä mainitut järjestöt ja niiden juridiset ryhmät ovat profiloituneet hieman toisistaan poikkeavasti. Eurooppalaisista kirjastojuridiikan ryhmistä asiantuntevin ja toimivin on ollut vuonna 1992 perustetun EBLIDA:n informaatio-oikeuden asiantuntijaryhmä EGIL. Ryhmällä on toimivat yhteistyösuhteet ympäri Eurooppaa, ja sillä on lobbaukseltaan tilillään joitakin loistavia voittoja -tai ainakin torjuntavoittoja. Miten jatkossa, se on tällä hetkellä kysymysmerkki muutamien avainhenkilöiden jättäytyttyä pois ryhmän toiminnasta. Eurooppatasollakin yhteistyöverkostot ovat nimittäin kovin haavoittuvia, ja vaativat jatkuvaa ylläpitoa.

Siinä missä EBLIDA:n tausta on yleisissä kirjastoissa, edustaa CENL nimenomaan kansalliskirjastoja. Sen tekijänoikeusryhmä on perustettu vasta muutama vuosi sitten, eikä toiminta ole täysin vakiintunut. Euroopan kansalliskirjastoilla on toki monissa asioissa yhteisiä erityisintressejä. Vasta aika näyttää, onko tästä pysyvemmän juridisen yhteistyön perustaksi.

IFLA:n toimintakenttä on puolestaan koko maailma. Jos eurooppalaisten kirjastojärjestöjen keskeinen lobbauksen kohde on EU:n komissio, on IFLA:n CLM-ryhmän työn painopisteenä YK:n Henkisen omaisuuden järjestö WIPO. IFLA:n päähuomio on juridisissa kysymyksissään maissa, joissa oikeudellinen tilanne on kaikkein heikoin. Tätä kautta toimintaan liittyy vahva kehitysyhteistyön vivahde. Toisaalta IFLA, samoin kuin sen CLM-ryhmä, ovat monen kansainvälisen järjestön tavoin vahvasti angloamerikkalaisittain painottuneita. Englannin kielien valta-asema antaa näistä maista tuleville selkeän etulyöntiaseman.

MIHIN RYHMIIN KANSALLISKIRJASTO HALUAA SITOUTUA?

Kansainvälisyyteen liittyy aina kustannuksia. Tämä tosiasia olisikin hyvä huomioida jo yhteistyöhön osallistumista harkittaessa, samoin kuin tavoiteohjelmia yms. strategioita laadittaessa. Tehokas vaikuttaminen edellyttää myös pitkäjänteisyyttä. On syytä huolel-

lisesti ennalta linjata, mihin työryhmiin kirjasto aidosti haluaa sitoutua.

Vapaamatkustajia ei pidemmän päälle katsota suopein silmin. Vaikka ylivoimainen valtaosa yhteydenpidosta tapahtuu päivittäisen sähköpostiviestittelyn kautta, edellyttää tehokas asioiden valmisteluun ja päätöksen tekoon osallistuminen kolmea tai neljää työmatkaa vuodessa. Näistä aiheutuvat kustannukset ovat sinällään naurettavan pieniä saatuihin hyötyihin nähden. Suomen on nykyisistä talousvaikeuksista huolimatta myös (ainakaan toistaiseksi) turha yrittää puokeutua köyhän ja avustettavan Itä-Euroopan maan kaapuun.

Kustannuksia voi toki karsia yhteistyömuotoja kehittämällä. CENLin viime kokouksessa Helsingissä sovittiin, että Pohjoismaiden kansalliskirjastojen juristien tapamiset sovitetaan jatkossa CENL-ryhmän kokousten yhteyteen. Olemme myös sopineet, että meitä varakaamman Kungliga Biblioteketin juristi edustaa Kansalliskirjastoa komission järjestämissä, eri intressiosapuolten vuoropuheluun tähtäävissä keskusteluissa ("Licenses for Europe").

Kansalliskirjasto on juridisessa yhteistyössä toistaiseksi edustanut koko suomalaista kirjastokenttää. Tätäkin on ehkä syytä harkita uudelleen: onko meillä jatkossakin riittävät resurssit tähän? Ja kiinnostusta? /

Lyhenteitä:

- IFLA: International Federation of Library Associations and Institutions. Juridinen yhteistyöryhmä Copyright and Other Legal Matters (CLM)
- EBLIDA: European Bureau of Library Information and Documentation Associations. Juridinen yhteistyöryhmä Expert Group on Information Law (EGIL)
- CENL: The Conference of European National Librarians.

Kirjoittaja on Kansalliskirjaston lakimies.

Kansainvälinen tunniste- ja kuvailustandardi-yhteistyö

TEKSTI: MARJATTA AUTIO-TUULI, MAARIT HUTTUNEN JA MARJA-LIISA SEPPÄLÄ

Linkitetyn metatiedon tuottaminen edellyttää myös verkottumista metatiedon tuottajien kesken sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Kansainvälisesti koordinoitujen tunniste- ja kuvailustandardien avulla varmistetaan metatiedon yhteen toimivuus ja hyödynnettävyys eri toimijoiden välillä. Kuvailustandardien (RDA, ISBD, ONIX, MARC) rooli keskittyy siihen mitä metatietoa ja miten sitä tallennetaan, kun taas tunnisteet auttavat identifioinnissa ja tiedon globaalissa löytyvyydessä ja täsmäntävät tiedonhakuja.

AINEISTOJEN KANSAINVÄLINEN KUVAILUSTANDARDI RDA (RESOURCE DESCRIPTION AND ACCESS)

RDA (Resource Description and Access) on standardi, joka sisältää periaatteet ja ohjeet kirjastoaineistojen kuvailuun sekä hakutietojen muodostamiseksi. RDA on suunniteltu kansainväliseen käyttöön.

Kansainvälisten kuvailustandardien eli luettelointisääntöjen kehittämisen tarkoituksena on ollut edistää kirjastojen välistä yhteistyötä laatimalla yhteiset periaatteet aineistojen kuvailuun. Tavoitteena on ollut laadukas metatieto tiedon saatavuuden takaamiseksi ja toisaalta tuotetun metatiedon mahdollisimman laaja hyödynnettävyys kirjastoille.

Kuvailustandardit ovat perustuneet kansainväliin luetteloinnin periaatteisiin, joista ensimmäinen julkilausuma on jo vuodelta 1961, uusin versio on vuodelta 2009. Periaatteet ovat ohjanneet kansainvälistä sääntötyötä ja ovat myös RDA:n mukaisten kuvailusuositusten ja -ohjeiden perustana.

RDA on kehitetty angloamerikkalaisten luette-

lointisääntöjen AACR2n (Anglo American Cataloguing Rules) pohjalta uudistamaan luettelointisäännöt vastaamaan muuttunutta toimintaympäristöä. RDA valmistui vuonna 2010 laajan yhteistyön tuloksena. Pääasiallinen vastuu standardin kehittamisestä on RDA-ohjausryhmällä (Joint Steering Committee for Development of RDA). Ohjausryhmässä on edustajia USA:n, Ison Britannian, Australian, Kanadan ja Saksan kirjastoista sekä kirjastoalan toimijoista. RDA otettiin ensimmäisenä käyttöön USA:ssa vuonna 2012.

Eurooppalainen RDA-yhteistyöryhmä EURIG (European RDA Intererest Group) perustettiin vuonna 2011 edistämään RDA:n käyttöönottoa Euroopassa kansainvälisen metatietoyhteistyön laajentamiseksi. Vuosittain pidettävissä kokouksissa käsitellään ehdotuksia standardin kehittämiseksi. Ehdotukset lähetetään RDA-ohjausryhmän arvioitavaksi päätöksentekoa varten. EURIG-yhteisössä on 31 jäsentä, edustettuina on 19 maata. Suomen kansalliskirjasto on EURIG:in jäsen ja osallistuu aktiivisesti työryhmän toimintaan.

Suomen kansalliskirjasto päätti RDA-standardin käyttöönotosta vuonna 2011. Standardi tulee olemaan kansallisena suosituksena kuvailun ohjeiksi kirjastoille. RDA on käytössä Kansalliskirjastossa näkymin vuonna 2015. Se korvaa aiemmin käytetyt Suomalaiset luettelointisäännöt, jotka ovat osittain perustuneet angloamerikkalaisiin luettelointisääntöihin ja osittain kansainväliseen ISBD-standardiin (International Standard for Bibliographic Description).

Toisin kuin ISBD-standardi RDA ei puutu siihen, miten tiedot esitetään tai tallennetaan vaan sisältää ohjeet metatiedon sisällöksi. RDA:n mukaiset metatiedot ovat hyödynnettävissä erilaisissa tietojärjestelmissä. RDA-kuvailustandardin tietomalli pohjautuu funktionaaliseen käsitelmalliin (FRBR Functional Requirements for Bibliographic Records), jossa lähtökohtana ovat tiedonhakijan tarpeet. Tietomallin rakenne avaa kuvailevan metatiedon hyödynnettäväksi linkitettyinä datana.

KANSAINVÄLISET TUNNISTESTANDARDIT (ISBN JA ISSN, ISMN, ISNI, ISTC)

Kansallisten ja kansainvälisten tunnisteiden määrä on lisääntynyt viime vuosina merkittävästi ja tulee lisääntymään myös tulevaisuudessa. Jo pitkään julkaisujen tunnistamiseen käytettyjen tunnusten ISBN (International Standard Book Num-

/ Tavoitteena on ollut laadukas metatieto tiedon saatavuuden takaamiseksi.

ber), ISSN (International Standard Serial Number) ja ISMN (International Standard Music Number) rinnalle on kehitetty uusia tunnuksia. ISTC (International Standard Text Code)- ja ISNI (International Standard Name Identifier) -tunnuksia käytetään helpottamaan teosten ja tekijöiden identifiointia ja niiden linkittämistä toisiinsa. Tunnukset ovat myös osa kuvailun uudistamiseen liittyvän RDA (Research Description and Access)-standardin kuvailutietoja.

Tunnustandardit määrittelevät ne pääperiaatteet, jotka takaavat tunnuksien yhtenevän käytön globaalisti. Niissä yksilöidään muun muassa ne aineistot, joille tunnukset voidaan antaa, tunnuksen rakenne, tunnuksen liitettävät metatietoelementit, kansainvälisen ja kansallisen keskuksen tehtävät. Standardin pohjalta tuotetaan erilliset manuaalit eli käyttösaännöt, jotka helpottavat tunnuksien käyttöä.

KANSAINVÄLINEN ISBN-TOIMINTA

ISBN-toiminta pohjautuu ISBN-standardiin (ISO 2108:2005), jota kansalliset ISBN-keskukset 151 maassa käyttävät omassa toiminnassaan. ISBN-järjestelmää johtaa kansainvälinen ISBN-keskus yhteistyössä EDItEUR-järjestön kanssa. ISBN Board, hallitus, ja kansallisten ISBN-keskusten keran vuodessa kokoontuva AGM-kokous hallinnoi toimintaa, jolle on olennaista koko kansainvälisen julkaisualan yhteistyö kustantajista kirja-kauppoihin.

Kokonaisuudessaan 13-jäseninen ISBN Board kokoontuu kaksi kertaa vuodessa käsittelemään ja valmistelemaan ISBN-järjestelmää ja -toimintaa koskevia asioita. Työhön osallistuu äänestyksin kolmeksi vuodeksi kerrallaan valitut kahdeksan edustajaa kansallisista ISBN-keskuksista sekä lisäksi jäsenet seuraavista järjestöistä: International Publishers' Association, GS1 viivakoodijärjestö, Centro Regional para el Formento del Libro en América Latina y el Caribe (CERLALC), European

& International Booksellers' Federation sekä International Federation of Library Associations & Institutions. Ydinryhmänä toimii viisihenkinen Executive Committee, jossa Suomen edustaja on mukana.

Kansainvälisen ISBN-keskuksen tehtävänä on muun muassa edistää, koordinoita ja valvoa kansainvälistä ISBN-järjestelmää. Se myös ohjeistaa kansallisten keskusten perustamista ja niiden ISBN-toimintaa sekä hallinnoi kustantajatunnuksia ja niiden jakelua kansainvälisesti. Sen tehtävänä on myös toteuttaa keskuksen toimialaan liittyviä projekteja ja raportoida niistä. Keskus osallistuu myös aktiivisesti tunnuksien välisiä suhteita käsittelevään kansainväliseen keskusteluun.

Kansainvälisessä yhteistyössä kansalliset keskuksat ovat verkostoituneet alueelliseksi yhteistyöryhmiksi, jotka käsittelevät alueensa ISBN-toimintaan liittyviä keskeisiä teemoja esimerkiksi sähköpostilistoilla, erillisissä kokouksissa vuosikokousten yhteydessä tai niiden ulkopuolella. Pohjoismais-balttilainen yhteistyöryhmä on toiminut aktiivisesti noin 20 vuotta. Ryhmään kuuluvat Islannin, Norjan, Ruotsin, Suomen, Tanskan, Latvian, Liettuan ja Viron kansalliset ISBN-keskukset. Tiiviin yhteistyön lähtökohdaksi on se, että kaikkien muiden paitsi Tanskan ISBN-keskukset sijaitsevat kansalliskirjastoissa. Julkaisualan toimijat ovat paljolti samankaltaisia ja uusien aineistotyyppien ilmestyminen markkinoille on melko samanaikaista, joten yhteisistä linjauksista voidaan sopia ISBN-standardin puitteissa. Tällä hetkellä sekä Balkanin, CERLALC:in että Pohjoismais-balttilaisten (Suomen edustaja) ryhmien edustajat osallistuvat myös 'hallitustyöhön' (ISBN Board). Kukin edustaja toimii oman alueensa mandaatilla.

Viime aikoina kansainvälisen keskustelun keskeisiä teemoja ovat olleet ISBN-tunnuksen liittyvän julkaisun metatiedon välittäminen muiden toimijoiden käyttöön ja sen rikastaminen kunkin tarpeisiin sopivaksi. Tavoitteena on päällekkäistyön poistaminen ja tiedonvälityksen nopeuttaminen. Apuvälineenä metatiedon välityksessä ISBN-standardi suosittelee kansainvälistä koko julkaisualan yhteistä ONIX-tiedonsiirtoformaattia tai jotakin muuta sen kanssa yhteensopivaa formaattia.

Keskustelua käydään myös digitaalisen aineiston identifionnista. Tähän saakka erilaisille tiedostoformaateille on ISBN-standardin mukaisesti

annettu erilliset ISBN-tunnukset painettujen julkaisujen ohjeistusta noudattaen. Julkaisualan toimijoiden näkemykset eroavat selkeästi toisistaan digitaalisen aineiston tunnistamisen osalta. Joidenkin toimijoiden mielestä digitaalista aineistoa pitäisi käsitellä eri tavalla kuin painettua aineistoa sen erikoispiirteet huomioiden. Eriävät näkemykset ovat keskeinen syy ISBN-standardin uudistamisen käynnistämiseen kesällä 2013.

Kansainvälinen ISBN-standardityöryhmä perustettiin syksyllä 2013 kansainvälistä standardijärjestöjen verkostoa ylläpitävän ISO (International Standard Organization) -järjestön toimintaan osallistuvista maista, joilla on täysjäsenen (Participating member) status. Näillä mailla on valtuudet osallistua kansainvälisten standardien kehittämiseen ja lausuntojen antamiseen standardityön eri vaiheissa. ISBN-standardin uudistamistyö kestää kahdesta kolmeen vuoteen ja standardi käy läpi useita käsittelyvaiheita lausuntokierroksineen päättyen julkaistuksi ISO-standardiksi. Uuden standardityöryhmän työskentelyyn osallistuvat Alankomaat, Espanja, Iso-Britannia, Italia, Japani, Kanada, Norja, Ranska, Saksa, Suomi, USA, Venäjä sekä viivakoodiorganisaatio GS1. Standardityöryhmä työstää ISBN-standardin kanssa samanaikaisesti ISBN-manuaalia, joka sisältää yksityiskohtaisemman ohjeistuksen tunnuksen käytöstä sekä ISBN-järjestelmän toiminnasta.

KANSAINVÄLINEN ISSN-TOIMINTA

Standarditunnus ISSN (ISO-SFS 3297:2007) liittyy sarjojen, lehtien ja päivittyvien verkkojulkaisujen tunnistamiseen ja kuvailuun. Kansainväliseen ISSN-verkostoon kuuluu 88 kansallista keskusta, jotka kokoontuvat vuosittain 3 päivän kokoukseen pohtimaan kuvailuun ja tunnistetoimintaan liittyviä asioita. Verkoston toimintaa johtaa Governing board (hallitus) yhteistyössä Pariisissa sijaitsevan kansainvälisen ISSN-keskus kanssa. Hallitukseen valitaan kymmenen jäsentä verkostoon kuuluvista maista joka toinen vuosi kokoontuvassa yleiskokouksessa (General Assembly). Suomi on ollut jäsenenä hallituksessa useamman vuoden ajan ja toimii erityisesti pohjoismaiden edustajana ja viestinviejänä. Hallituksessa ovat mukana myös keskeisen sidosryhmän Unescon ja rahoittajana toimivan Ranskan valtion edustajat.

Näkyvin verkoston yhteistyön muoto on kansainvälisen tietokannan, ISSN-portaalin, tuotta-

minen. Yli miljoona viitettä sisältävän yhteistietokannan haasteena on eri formaateissa ja eri säännöillä tuotettujen kuvailutietojen yhteismitallistaminen. Kuvailun kansainvälinen muutostilanne tuo lisähaasteita sekä tietokannan sisällöntuotantoon että järjestelmän kehittämiseen. Ongelmia ratkomaan on perustettu työryhmä (ISSN review group), jonka jäsenenä myös Suomen ISSN-keskus on. Viime aikoina ryhmä on keskittynyt uuden käsitelmällin luomiseen yhteistyössä Ranskan kansalliskirjaston kanssa, ISSN-manuaalin uudistamiseen erityisesti digitaalisten julkaisujen osalta, harmonisointiin ISSN-kuvailuohjeiden ja kuvailustandardien (kuten ISBD ja RDA) välillä sekä ISSN-portaalissa olevan kuvailutiedon avaamiseen liittyviin kysymyksiin.

ISSN Governing Board on laatimassa ISSN-verkostolle uutta strategiaa vuosille 2014–2016. Strategian painopistealueiksi on nostettu bibliografisen kehyksen muutoksen huomioiminen (linkitetty data), uusien (maksullisten) tuotteiden ja palveluiden luominen, julkaisusektorilla tapahtuviin muutoksiin vastaaminen sekä ISSN-portaalin uuden tietojärjestelmän suunnittelu.

ISSN-portaalin Open Access -aineistoon liittyvien kuvailutietojen avaaminen linkitettyinä dataa on ISSN-verkoston ensi askel bibliografisen muutoksen tiellä. Järjestelmän ja tietomallin uusimista linkitetyn datan tuotantoa paremmin tukeviksi joudutaan sitä vastoin lykkäämään parilla vuodella. Kuvailun kansainvälisen muutoksessa eletään vielä valmisteluvaihetta, jossa kuvailu- ja tunnistestandarddeja, tietomalleja ja sanastoja pyritään muokkaamaan ja harmonisoimaan linkitetyn datan ympäristöön paremmin sopiviksi. Muutos on hidas mutta perusteellinen ja muuttaa merkittävästi myös kansainvälisen ISSN-verkoston kuvailu- ja tunnisteyhteistyön prosesseja tulevaisuudessa.

KANSAINVÄLINEN ISMN-TOIMINTA

Nuottijulkaisujen tunnus ISMN perustuu standardiin ISO 109957 (SFS 5793). Tunnusten rakenne ja käyttö mukailee pitkälti ISBN-tunnuksia. Tunnusten hallinnon rakenne on samankaltainen ISBN-toiminnan kanssa. Siitä vastaa Berliinissä sijaitseva kansainvälinen ISMN-keskus yhdessä ISMN Boardin ja kansallisten keskusten kesken. Suomi on kuulunut ISMN-järjestelmään vuodesta 1995 ja on osallistunut ISMN-standardin uudista-

/ Eriävät näkemykset ovat keskeinen syy ISBN-standardin uudistamisen käynnistämiseen kesällä 2013.

miseen 2000-luvun puolivälissä. Tällä hetkellä Suomen edustaja kuuluu työryhmään, joka valmistelelee ISMN-jäsenmaksujärjestelmän uudistamista.

KANSAINVÄLINEN ISNI-TOIMINTA

Suomen Kansalliskirjasto liittyi ISNI (International Standard Name Identifier) -järjestelmän ensimmäiseen vaiheeseen lokakuussa 2013 yhtä aikaa Uuden Seelannin kansalliskirjaston kanssa. Tässä vaiheessa saadaan laajemmat käyttöoikeudet kansainväliseen ISNI-tietokantaan sekä varaus lähettää Fennica-tietokannan henkilö- ja yhteisönimet eräajona kansainväliseen ISNI-tietokantaan. Varsinaisen ISNI-toiminnan aloittamiseksi ja rekisteröintiviranomaiseksi (RAG) pääsemiseksi tarvitaan OKM:lle lähetetyn rahoitusanomuksen hyväksytyksi tuleminen. Kansalliskirjaston tavoitteena on koordinoita ISNI-toimintaa Suomessa sekä luoda kansallinen ISNI-nimitietokanta, johon yhteistyökumppaneiden omat auktoriteettitiedot viedään keskitetyksi.

ISNI on julkisten identiteettien eli nimien (henkilöt ja yhteisöt) kansainvälinen standarditunnus (ISO 27729). ISNI-järjestelmää hallinnoi vuonna 2011 perustettu kansainvälinen ISNI-rekisteröintikeskus (RA), jonka toiminnasta vastaa ISNI-järjestelmän perustajajäsenistä muodostunut 'hallitus' (Coverning Board) EDItEUR-organisaation kanssa yhteistyössä.

Konsortion perustajajäsenet ovat: CISAC – International Confederation of Societies of Authors and Composers, IFRRO – International Federation of Reproduction Rights Organisations, IPDA – International Performers' Database Association, Bowker, OCLC – Online Computer Library Center, Bibliothèque Nationale de France ja British Library. Kansainvälinen ISNI-keskus toimii keskitettynä ISNI-tietokannan ylläpitäjänä ja ISNI-tunnusten jakelijana.

Noin 15 miljoonaa nimeä sisältävä ISNI-tieto-

kanta on avattu vapaaseen käyttöön tammikuussa 2012. ISNI tunnistaa globaalisti, ainutkertaisesti ja pysyvästi toimijoiden nimet ja erottaa samannimiset toimijat toisistaan lisätietojen kuten syntymäajan tai syntymäpaikan avulla. ISNI kokoaa yhteen saman toimijan nimen variaatiot ja muuttuneet nimimuodot.

KANSAINVÄLINEN ISTC-TOIMINTA

Standardiin ISO21047 perustuvaa ISTC-järjestelmää hallinnoi konsortiopohjainen kansainvälinen ISTC-keskus yhteistyössä EDItEUR-organisaation kanssa. ISTC on tekstimuotoisen luovan teoksen ainutkertainen tunniste, joka kokoaa yhteen ja luo suhteet teoksen ja julkaistujen tuotteiden ja niiden tunnisteiden (ISBN, ISMN, ISSN) välille. ISTC helpottaa teoksia koskevan tiedon välittämistä eri toimijoiden järjestelmien välillä niin kansallisesti kuin kansainvälisesti. Keskus hallinnoi kansainvälistä ISTC-tietokantaa sekä koordinoi, edistää ja valvoo ISTC-järjestelmää. Tunnus edellyttää yhteyttä julkaisujen kuvailussa käytettyyn RDA/FRBR malliin. ISTC-tunnus on tällä hetkellä käytössä yhdessätoista maassa: Alankomaissa, Belgiassa, Iso-Britanniassa, Kanadassa, Kiinassa, Puolassa, Ranskassa, Saksassa, USA:ssa, Uudessa Seelannissa ja Venäjällä. ISTC-järjestelmä ei ole toistaiseksi käytössä Suomessa.

LOPUKSI

Suomen Kansalliskirjasto on ollut jo vuosia aktiivinen standardoidun metatiedon kehittäjä. Tästä syystä olemme sitoutuneet kansainvälisten standardien muutokseen ja mukauttamaan kansallista toimintaamme kansainvälisessä kontekstissa. /

Kirjoittajat työskentelevät Kansalliskirjastossa eri tehtävissä.

Lisätietoja:

Kansainvälinen ISBN-keskus: <http://www.isbn-international.org/>

Suomen ISBN-keskus: <http://www.kansalliskirjasto.fi/julkaisuuala/isbn.html>

Kansainvälinen ISSN-keskus: <http://www.issn.org/>

Suomen ISSN-keskus: <http://www.kansalliskirjasto.fi/julkaisuuala/issn.html>

Mistä standardit tulevat?

Kansainvälinen ja kansallinen yhteistyö tähtää tiedon yhteismitallisuuteen.

TEKSTI: JUHA HAKALA

Kansallinen kirjastoverkko on rakennettu standardien varaan. Aikaa myöten tarvittavien standardien määrä on jatkuvasti kasvanut, ja nykyään ne ohjaavat kaikkea kuvailun periaatteista poimintaluettelointiin ja aineiston hankinnasta kaukolainaukseen ja digitaalisten dokumenttien pitkäaikaissäilyttämiseen.

Kirjastoverkko on ollut teknisesti osa Internetiä jo 1980-luvun lopulta, mutta metatietojen harmonisointi yli sektorirajojen on alkanut vasta viime vuosina. Kansallisen digitaalisen kirjaston hankkeen ansiosta museoiden, kirjastojen ja arkistojen järjestelmät

ovat tulleet oleellisesti aiempaa yhteismitallisemmiksi, ja voimme rakentaa Finnan kaltaisia yhteisiä palveluita. KDK on raivannut tietä julkishallinnon yhteisille metatietopalveluille, joiden myötä esimerkiksi sanastot ja auktoriteetit pyritään saamaan yhteisiksi.

Mistä tulevat kaikki ne standardit, joille tämä kirjastoverkoksi kutsuttu palveluiden, järjestelmien ja metatietojen kokonaisuus perustuu? Ja mitkä organisaatiot tätä standardikokonaisuutta hallinnoivat?

KAIKEN TAKANA OLI ISO

Kirjastojen atk-pohjaisen yhteistyön alkuvaiheessa standardeja ei Suomessa tarvittu kuin kourallinen: suomalaiset luettelointisäännöt, ISO 6937/2-merkkivalikoima, FINMARC-formaatti ja vaihtomuotostandardi ISO 2709 riittivät perustaksi, jonka tukena sovellettiin ISBN:n ja ISSN:n kaltaisia tunnistestandardeja. Useimmat näistä standardeista kehitettiin ISO:n teknisessä komiteassa 46, jonka alana on informaatio ja dokumentaatio. Suomi on ollut jo pitkään tämän komitean aktiivinen jäsen.

TC 46 jakautuu alakomiteoihin, joita ovat esimerkiksi SC 4 (Technical interoperability), SC 4 (Quality – Statistics and performance evaluation), SC 9 (Identification and description) ja SC 11 (Archives/records management). SC 4, jonka puheenjohtaja- ja sihteeristövästuuat ovat vuodesta 2012 lähtien olleet Suomessa, vastaa muun muassa metatieto-standardeista sekä tiedonhaku- ja kaukopalveluprotokollista. Historiallisista syistä kirjastot ovat osallistuneet aktiivisesti esimerkiksi kielikoodistandardin kehittämiseen.

Kun standardien tarve kasvoi, ISO:n toimintamallin ongelmat korostuivat. Standardien maksullisuus rajoittaa merkittävästi niiden saatavuutta. Onkin arveltu, että ISO:n OSI-mallin mukaiset standardit saattoivat hävitä Internet Engineering Task Forcen (IETF:n) Internet-standardeille sen vuoksi, että IETF:n RFC-julkaisut ovat maksuttomia ja niiden kehittämiseen voi osallistua kuka tahansa. Toinen merkittävä haaste ISO:lle on se standardointiprosessin monimutkaisuus – kaikkine äänestysineen uuden standardin laatiminen vie yleensä useita vuosia. Tämä

/ Viimeisen kymmenen vuoden aikana IFLA:n kaltaisia merkittäviä yhteistyökumppaneita on tullut koko ajan lisää.

sopii huonosti yhteen nopean teknisen kehityksen vaatiman vikkelyyden kanssa.

ISO on tehnyt parhaansa ratkaistakseen nämä haasteet. Standardointiprosessia on virtaviivaistettu, ja muualla kehitetyt teknisesti kypsät ratkaisut voidaan siunata ISO-standardeiksi yhdellä äänestyksellä. Osa ISO:n standardeista tai ainakin niiden keskeinen sisältö on maksutta käytettävissä. Esimerkkejä tästä ovat maakoodistandardi ISO 3166 sekä kielikoodistandardi ISO 639. Lisäksi kansalliset standardointijärjestöt saavat itse päättää ISO-standardien käännösten ja kansallisten versioiden hinnan.

Kirjastojen kannalta oleellista standardointityötä on tehty jo pitkään ISO:n ulkopuolellakin. Kansalliskirjaston kaltaisten standardointiin aktiivisesti osallistuvien organisaatioiden on ollut välttämätöntä olla mukana esimerkiksi niissä IFLA:n työryhmissä, joissa on laadittu ISBD-kuvailusääntöjä tai FRBR:n ja FRANAR:in kaltaisia määrittäjäksiä.

Viimeisen kymmenen vuoden aikana IFLA:n kaltaisia merkittäviä yhteistyökumppaneita on tullut koko ajan lisää. Alla niistä muutamia. Vain harvat niistä kehittävät useita kirjastojen kannalta merkittäviä standardeja. American National Standards Institutionin sateenvarjon alla toimiva NISO (National Information Standards Organization) ja Kongressin kirjasto ovat tällaisia poikkeuksia. Näiden kahden organisaation ansiosta merkittävä osa kirjastoalan standardoinnista onkin nykyään Yhdysvaltojen kansallisen tason toimintaa, jossa ulkomaalaiset kirjastot otetaan vaihtelevasti huomioon.

NISO (NATIONAL INFORMATION STANDARDS ORGANIZATION)

NISO ei ole koolla pilattu organisaatio, sillä on vain pari kokopäiväistä työntekijää. Mutta NISO:n vapaaehtoisvoimin toimivissa työryhmissä on kehitetty viime vuosina useita kirjastojen kannalta tärkeitä standardeja. NISO:n erityisvahvuus on sen yhteydet kustantajiin ja kirjastojärjestelmätoimittajiin; tältä pohjalta se on rakentanut esimerkiksi SUSHI-protokollan (Standardized Usage Statistics Harvesting Initiative), jonka avulla voidaan kerätä verkkolehtien käyttötilastoja.

ISO:on verrattuna NISO:lla on eräitä merkittäviä etuja: NISO-standardit ovat ilmaisia, ja sen standardointiprosessi on kevyt. Mutta näillä standardointiorganisaatioilla on myös yhteisiä piirteitä. ISO:n tavoin NISO on riippuvainen vapaaehtoisista, joiden työstä se ei voi maksaa palkkaa. Eikä NISO:kaan voi ennalta tietää, mitä standardia tullaan soveltaamaan laajasti ja mistä taas tulee kurioositeetti.

ISO:n toiminnassa NISO on mukana tunnistetuista vastaavan ISO TC 46 / SC 9:n sihteeristönä. Monista NISO:n standardeista on myöhemmin tullut niin kutsutun Fast track -menettelyn kautta sellaisinaan myös ISO-standardeja. Yksi esimerkki tästä on Z39.50-tiedonhakustandardi: se oli alun perin Kongressin kirjaston laatima määrittäjä, josta lopulta tuli ISO-standardi ISO 23950.

Kansalliskirjasto oli ja on edelleen ainoa kansalliskirjasto, joka on NISO:n äänestysvaltainen jäsen. Toisin sanoen me voimme vaikuttaa NISO-standardien valmisteluun. Tämä on tärkeää varsinkin silloin, kun NISO-standardia sovelletaan kansainvälisesti tai kun se hyväksytään niin sanotusti läpihuutojuttuna myös ISO-standardiksi.

KONGRESSIN KIRJASTO

Kongressin kirjastosta on vähitellen tullut 2000-luvun mittaan kirjastoalan merkittävin standardeja ylläpitävä organisaatio. Harvoin on ollut kyse siitä, että kirjasto olisi itse aloittanut kehitystyön. Tavallisesti on käynyt niin, että kun jokin hanke on saanut teknisen määrittäjänsä valmiiksi, se on siirretty Kongressin kirjaston ylläpidettäväksi, ja samalla

dokumentti on saanut de facto -standardin aseman.

Hyvä esimerkki tästä on PREMIS, pitkäaikaissäilytyksen metatiedon standardi. Sen kehittivät alun perin OCLC ja RLG vuosina 2003–2005, mutta nykyään PREMIS:in vastuorganisaatio on Kongressin kirjasto. PREMIS-sivuston mukaan se on

the international standard for metadata to support the preservation of digital objects and ensure their long-term usability. Developed by an international team of experts, PREMIS is implemented in digital preservation projects around the world, and support for PREMIS is incorporated into a number of commercial and open-source digital preservation tools and systems. The PREMIS Editorial Committee coordinates revisions and implementation of the standard, which consists of the Data Dictionary, an XML schema, and supporting documentation.

Mielenkiintoista lainauksessa on se, että PREMIS on vain de facto -standardi. Sitä ei ainakaan vielä edes yritetty standardoida ISO:ssa. Ainakin allekirjoittaneen mielestä ilmaisu ”the international standard to support the preservation of digital objects” velvoittaa Kongressin kirjastoa ainakin harkitsemaan ISO-standardointia tulevaisuudessa. ISO-standardina PREMIS olisi helpommin myös muiden kuin kirjastoalan organisaatioiden hyväksyttävissä. Ja toisin kuin SRU:ssa, jonka hakutermit perustuvat kirjastojen kuvailulle, PREMIS:issä ei ole mitään kirjastospesiä – esimerkiksi KDK-hankkeessa arkistot ja museot ovat voineet soveltaa sitä vaivatta.

Kongressin kirjaston merkittävimmät standardit liittyvät hallinnolliseen metatietoon ja digitaalisten aineistojen pitkäaikais säilytykseen. Edelliseen liittyviä määrittäjiä ovat esimerkiksi kuvateknisen metatiedon MIX, tekstidokumenttien textMD sekä audioMD ja videoMD.

Pitkäaikaissäilytyksessä vielä PREMIS-standardiaakin tärkeämpi on Metadata Encoding & Transmission Standard eli METS. Se määrittelee XML-pohjaisen ”säiliön” jossa kaikki dokumenttiin liittyvät metatiedot voidaan tallentaa ja siirtää sovelluksesta toiseen. Voisi sanoa että se on digitaalisen aineiston hallinnan vaihtoformaatti, ja sellai-

senä se on levinnyt jo laajalle kirjastosektorin ulkopuolelle. METS on harvinainen esimerkiksi siitä, että kirjastoja varten laadittu määrittely on suositumpi kuin vastaava yleinen standardi eli MPEG-21. Paras selitys tälle löytynee MPEG-21:stä itsestään; se on paitsi maksullinen, myös erittäin laaja ja monimutkainen standardi.

Kaikki nämä määrittelyt ovat vapaasti käytettävissä, ja niistä vastaa viime kädessä Kongressin kirjaston Network Development and MARC Standards Office. Kirjaston tukena voi toimia kansainvälinen asiantuntijaryhmä, esimerkiksi METS-standardilla on Editorial board jossa on edustaja Kansalliskirjastosta ja eräistä muista ei-amerikkalaisista kirjastoista. KDK-hankkeen myötä olemme pyytäneet useita laajennuksia METS-määrittelykseen ja saaneet ne myös läpi. Kansainvälinen yhteistyö toimii siis ainakin METS:in osalta varsin hyvin. On silti epätoivokkoista että esimerkiksi METS:istä tulisi ainakaan nopeasti ISO-standardi, jota alettaisiin ylläpitää normaalin ISO-prosessin mukaisesti.

Suomalaisten kirjastojen kannalta mielenkiintoisin Kongressin kirjaston hankkeista on BIBFRAME, joka kehittää seuraajaa MARC 21 -formaatile. Kansalliskirjasto perustaa oman toimintasuunnittelunsa tämän hankkeen kunnianhimoisen aikataulun varaan. On perusteltua väittää, että BIBFRAME on kirjastoalan tärkein standardointihanke vuosikymmeniin. Projektin tekemät linjaukset tulevat vaikuttamaan kirjastojen metatietojen tuottamiseen ja käyttöön hyvin pitkään, joten Kansalliskirjaston on viran puolesta pakko olla mukana projektissa ja varmistettava, että lopputulos on suomalaisten kirjastojen kannalta toimiva.

OASIS

Organization for the Advancement of Structured Information Standards eli OASIS kehittää informaatioyhteiskunnan tarvitsemia avoimia standardeja.

Kirjastojen kannalta OASIS on mielenkiintoinen ennen muuta siksi, että Kongressin kirjasto päätti standardoida siellä SRU:n eli Z39.50-tiedonhakustandardin seuraajan.

/ Kirjastojärjestelmät, kirjastojen ylläpitämät julkaisuarkistot ja muut järjestelmämme ovat jo nyt käytettävissä useiden erilaisten standardirajapintojen kautta.

Tämä prosessi vei vuosia, mutta SRU:n versio 2.0 on hyväksytty OASIS-standardiksi keväällä 2013.

SRU:ta ei aikanaan viety ISO TC 46/SC 4:n käsiteltäväksi sen vuoksi, että standardille ei haluttu antaa kirjastoleimaa, jonka pelättiin rajoittavan sen käyttöä. Valitettavasti SRU:sta ei ole OASIS-standardinakaan tullut webin yleistä tiedonhakuprotokollaa, vaan tämän roolin ovat vieneet isompien toimijoiden kehittämät ratkaisut kuten Opensearch ja Amazonin A9. Niiden kehittämisessä kirjastoilla ei ymmärrettävistä syistä ole kovin paljoa sananvaltaa.

IETF

Voisi kuvitella, ettei kirjastojen standardoinnilla ole yhtymäpintaa IETF-järjestöön, sehän vastaa Internetin ytimen muodostavista standardeista kuten TCP/IP:stä sekä peruspalveluista kuten sähköpostista. Väärin – Uniform Resource Name – eli URN-tunnusten kehittäminen 1990-luvun lopulla oli kirjastojen kannalta tärkeää, koska URN-standardeihin perustuvan teknisen infrastruktuurin avulla perinteiset tunnuksemme saatiin toiminnallisiksi. Ja toiminnallisia tunnuksia eli URN-pohjaisia linkkejä tarvitaan paitsi linkitettäessä viitteitä ja elektronisia julkaisuja, myös avointa linkitettyä dataa tuotettaessa. On useita syitä siihen, miksi Kansalliskirjasto on aktiivisesti mukana tässä prosessissa.

URN-järjestelmän uusimisprosessi on ollut käynnissä jo muutaman vuoden. Hankkeen taustalla oli tarve vahvistaa URN-tunnusten standardiperustaa sekä modernisoida tekstit nykyisten Internet-standardien tasolle. Prosessi ei ole ollut helpoimmasta päästä: työtä on hidastanut se, että työhön osallistuu toisaalta kirjastoalan asiantuntijoita jotka tuntevat tunnusten soveltamiskäytänteet, toisaalta insinöörejä jotka tuntevat Internetin teknisen infrastruktuurin. Näiden kahden ryhmän näkemykset ja intressit eivät aina ole kohdanneet ongelmitta. Tätä kirjoitettaessa vaikuttaa kuitenkin siltä, että uusi ja entistä ehompi URN-järjestelmä syntyy vuoden 2014 aikana.

LOPUKSI

Kirjastojärjestelmät, kirjastojen ylläpitämät julkaisuarkistot ja muut järjestelmämme ovat jo nyt käytettävissä useiden erilaisten standardirajapintojen kautta, ja on todennäköistä että tulevaisuudessa näitä rajapintoja on nykyistä enemmän ja niiden määrittelyyn ovat osallistuneet entistä useammat organisaatiot. Myös kuvailevat metatietomme tulevat olemaan tarjolla eri muodoissa, myös – ja ehkä ensi sijassa – avoimena linkitettyinä datana. Pitkäaikaissäilytyksessä seuraamme samoja periaatteita kuin kaikki muutkin, koska mitään paikallisia tai edes sektorikohtaisia ratkaisuja ei kenelläkään ole varaa rakentaa.

Kaikki tämä tulee edellyttämään suuren määrän standardeja ja muita teknisiä määrittäyksiä, kuten profileja eli standardien soveltamisohjeita. Osa tästä työstä voidaan KDK:n tapaan tehdä laajapohjaisena yhteistyönä, mutta siihenkään emme voi osallistua täysimittaisesti ellei meillä ole kehitystyöhön tarvittavaa teknistä osaamista. Kirjastojen ja muiden muistiorganisaatioiden on panostettava ISO:ssa ja muissa kirjastojen kannalta keskeisissä standardointiorganisaatioissa tehtävään kehitystyöhön, koska vain siten voimme olla varmoja siitä, että suomalaisten muistiorganisaatioiden tarpeet otetaan huomioon. /

Kirjoittaja on erikoisasiantuntija Kansalliskirjastossa.

Vanhat ruotsinsuomalaiset lehdet digitoidaan kulttuuritekona

TEKSTI JA KUVA: MARKUS MYKKÄEN

Kansalliskirjaston digitointi- ja konservointikeskus Mikkelissä on mikrokovannut Ruotsissa 1800- ja 1900-luvuilla ilmestyneitä suomenkielisiä lehtiä yhteistyössä Kungliga bibliotekin kanssa. Työtä on tehty myöhemmin tapahtuvaa digitointia ja pysyvää säilytystä varten. Lehdet antavat uuden näkökulman suomenkielisiin vähemmistöihin ulkomailla.

Ruotsin Kuninkaallinen kirjasto, Kungliga biblioteket, ja Kansalliskirjaston digitointi- ja konservointikeskus ovat tallentaneet suomenkielisten vähemmistöjen Ruotsissa julkaisemia vanhoja sanomalehtiä. Suomalaiset ovat pitkään olleet Ruotsin tärkein vähemmistö ja julkaisseet lukuisia sanoma- ja aikakauslehtiä pitkän historiansa aikana. Ruotsissa ruotsinsuomalaiset ja suomalaiset ovat voineet julkaista omia sanomalehtiään silloinkin, kun sensuurin voimat ovat kieltä-

neet sen Suomessa, kuten routavuosien aikaan sekä sisällissodan jälkeen.

Digitointi- ja konservointikeskuksen johtajan Majlis Bremer-Laamasen mukaan ulkosuomalaisen sanomalehtiperinnön tallentaminen on kulttuurillisesti merkittävää.

”Mielestämme tällainen työ on kulttuuriperinnön vaalimista. Vähemmistöjen ja siirtolaisuuden äänet eivät lehtiaineistossa tule helposti kuuluviin”, Bremer-Laamanen sanoo.

Kaikkia näitä lehtiä ei ole Ruotsissa aiemmin luokiteltu sanomalehdiksi muun muassa niiden harvan ilmestymisen takia. Ne ovat siksi jääneet pois maan mikrofilmausohjelmasta. Työtä tehdään nyt ajan hammasta vastaan.

”Ruotsista saatu lehtiaineisto on huonossa kunnossa. Paperin säilymisikä on rajallinen, kun taas mikrokovattuna aineisto säilyy 500 vuotta. Jos lehtiaineistoa säilytetään vain paperisessa muodossa, sitä ei lähitulevaisuudessa voitaisi enää käyttää tutkimustarkoituksiin”, Bremer-Laamanen kertoo.

Yhteistyön tarkoituksena ei ole ainoastaan pelastaa historiallisesti merkittäviä aineistoja. Sen tehtävänä on myös tehdä historian saatossa lopetetut ja unohtuneet suomalaisjulkaisut jälleen näkyviksi sekä mahdollistaa niiden laajempi käyttö. Mahdollisia käyttäjiä voisivat olla eri alojen tutkijat, sukututkijat sekä suuri yleisö. Projektissa eivät ole mukana nykyisin Ruotsissa ilmestyvät suomenkieliset lehdet. Bremer-Laamasen mukaan tulevaisuudessa on kuitenkin toivottavaa, että nykyäänkin ilmestyviä lehtiä voitaisiin jakaa suomalaiselle yleisölle.

OMIN VOIMIN KULTTUURIPERINNÖN SÄILYTTÄMISEKSI

Digitointi- ja konservointikeskus on tehnyt lehtien mikrokuvaamisen täysin omin resurssein, sillä ulkopuolista rahoitusta projektiin ei vielä ole saatu. Ruotsin Kuninkaallinen kirjasto on valinnut lehdet ja selvittänyt niiden taustan. Se on myös selvittänyt, millaisia puutteita sen kokoelmassa on. Tämän jälkeen digitointi- ja konservointikeskus on saanut materiaalin esivalmisteltavaksi ja mikrokovattavaksi.

Digitoidun lehtimateriaalin myötä vä-

hemmistökysymyksiä voidaan tarkastella historiallisesta näkökulmasta entistä laajemmin ja vähemmistöä voidaan vertailla muualla maailmalla oleviin suomalaisiin vähemmistöihin.

”Aineistosta on mahdollista nähdä, mitä vähemmistöille on tapahtunut aikojen saatossa ja kuinka esimerkiksi julkaisusensuuria on kierretty. Suomalaista lehtihistoriaa on maailmalla paljon ja läheskään kaikkea siitä ei ole vielä saatettu digitaaliseen muotoon.”

Bremer-Laamasen mukaan projektiyhdistyö Ruotsin kanssa on sujunut hyvin. Tämä on mahdollistanut myös kokemuksen vaihdon ja yhteistyön syventämisen kahden kansalliskirjaston välillä.

”Tapamme toimia ovat olleet samanlaisia: avointa puolin ja toisin. Olemme olleet mukana Ruotsissa näkemässä digitoinnin kehitystä”, Bremer-Laamanen toteaa.

AINEISTO KUVAA SUOMALAISEN LEHDISTÖN KEHITYSTÄ RUOTSISSA

Ruotsissa julkaistut lehdet voidaan karkeasti jakaa kolmeen eri ajanjaksoon, joiden aikana näkyy suomalaisen lehdistön kehitys Ruotsissa. Ensimmäisessä kategoriassa ovat ennen ensimmäistä maailmansotaa Pohjois-Ruotsissa ilmestyneet suomalaiset sanomalehdet. 1800-luvun alkupuolella Torniojokilaaksoon jäänyt suomalaisvähemmistö alkoi 1870- ja 1880-luvuilla julkaista omia lehtiään. Näistä Haaparannanlehti ilmestyy osin suomenkielisenä vielä nykyäänkin.

Toisessa ajanjaksossa on taas Suomessa kiellettyjä lehtiä, joita on julkaistu Ruotsissa vuosina 1899–1927. Useat näistä lehdistä, muun muassa Kaikuja Euroopasta, Viesti sekä Revontulet, salakuljetettiin Suomeen kerran viikossa.

Kolmanteen kategoriaan kuuluvat suomalaisten siirtolaisten sanomalehdet, joita on julkaistu toisen maailmansodan jälkeen. Tällaisia lehtiä ovat muun muassa Tukholman Uutiset sekä Tukholman Sanomat.

Yhteensä projekti sisältää 11 erilaista lehtinimikettä. Ajallisesti nyt käsitelty lehtimateriaali sijoittuu vuosien 1878–1958 välille. Lehdet käsittävät noin 40 000 sivua.

SUOMENKIELISIÄ LEHTIÄ RUOTSISSA 1878–1958

Lehti	Mikro kuvattu ajanjakso
Nyaste Riksgränsen	1877–1882
Haaparannanlehti	1882–1923
Pohjolan Sanomia	1886–1888
Pohjola	1896–1898
Haaparannan Sanomat	1916–1917
Viesti	1918–1920
Revontulet	1919–1921, 1923–1924, 1927
Tukholman Sanomat	1951–1954, 1958
Tukholman Uutiset	1952–1958
Suomalaisten Uutislehti	1958–1975
Haparandabladet	1922–1940

Mikrofilmit ovat luettavissa Kansalliskirjastossa Helsingissä sekä Kuninkaallisessa kirjastossa Tukholmassa. Niitä voidaan myös ostaa Kansalliskirjaston digitointi- ja konservointikeskuksesta, sähköpostiosoite: [kk-dimiko-asiakaspalvelu\(at\)helsinki.fi](mailto:kk-dimiko-asiakaspalvelu(at)helsinki.fi)

JATKORAHOITUS MAHDOLLISTAISI LISÄMATERIAALIN DIGITOINNIN

Bremer-Laamasen mukaan on tarkoitus saada rahoitusta projektin jatkamiseen. Pyrkimyksenä on myös selvittää tekijänoikeudet, jotta aineiston jakelu Suomessa olisi Kansalliskirjaston lisäksi mahdollista muun muassa yliopistokirjastoille ja muille kirjastoille. Tekijänoikeuskysymyksistä on keskusteltu maiden välillä jopa ministeriötasolla. Projekti tukee EU:n tavoitetta edistää aineistojen mahdollisimman laajaa vapaata käyttöä yli rajojen. Yhteistyön nimissä on mahdollista tulevaisuudessa saada digitaalisena Ruotsista myös muuta suomalaista aineistoa ja täydentää siten Suomesta puuttuvaa aineistoa. Paljon kirjallista materiaalia on tuhoutunut aikojen saatossa muun muassa erilaisissa onnettomuuksissa ja sodissa.

Hedelmällisestä yhteistyöstä huolimatta suomalaisten ulkomailla tuotettua kulttuuriperintöä on vielä paljon maailmalla kerättävänä. /

Kirjoittaja on filosofian maisteri ja toimittaja.

Mikkeli – digitoinnin Piilaakso

TEKSTI: MATTI MALINEN

Puhuttaessa yliopistokaupungeista ei ehkä ensimmäisenä tule mieleen Mikkeli. Perinteisessä mielessä Mikkeli ei tätä olekaan, mutta Mikkeli on tällä hetkellä kolmen yliopiston toimintoja, joissa työskentelee vajaa 200 eri alojen asiantuntijaa. Yliopistollinen toiminta alkoi Mikkeliin vuonna 1980 Helsingin kauppakorkeakoulun perustettua Pienyrityskeskukseen Mikkeliin. Yliopistotoiminnot ovat kasvaneet pyrähdyksissä 1990-luvun vaihteessa ja 2000-luvun alussa.

Opetusministeriö perusti vuonna 2004 yliopistokeskuksia kuuteen maakuntakeskukseen kokoamaan yliopistotoiminnot yhden sateenvarjon alle. Kajaanin, Kokkolan, Lahden, Porin ja Seinäjoen ohella Mikkeli sai kunnian olla yksi niistä. Tuolloin mukana olivat Helsingin yliopisto, Helsingin kauppakorkeakoulu, Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu ja Kuopion yliopisto. Nykyään

Mikkelin yliopistokeskus on Aalto-yliopiston, Helsingin yliopiston, Lappeenrannan teknillisen yliopiston ja Mikkelin kaupungin väliseen sopimukseen perustuva osaamiskeskittämä. Jokainen yliopisto toimii omien strategioidensa pohjalta, mutta yliopistokeskuksella on myös yhteinen agenda.

Yliopistokeskuksen tehtävänä on tuottaa kestävää kehitystä ja yrittäjyyttä edistävää tieteellistä tutkimusta, koulutusta sekä ratkaisuja ja toimintamalleja alueellisen kehittämisen edistämiseksi. Tavoitteena on siis hyödyttää omaa aluetta vastaten samalla yliopistolliselle toiminnalle annettuihin valtakunnallisiin odotuksiin. Ja kyllähän Mikkeliä tätä mainiosti tehdäänkin: kansallista kirjallista kulttuuriperintöä mikrokuvataan, konservoidaan ja digitoidaan Mikkeliin, vihreän kemian laboratorio on Lappeenrannan teknillisen yliopiston kärkiyksikkö, Mikkeliin toimii Helsingin yliopiston ja Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen perustaman Suomen Luomuinstituutti, Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulun Pienyrityskeskus on yksi Euroopan suurimpia yliopistollisia yrittäjyyden toimijoita ja Mikkeliä löytyy ehkäpä Suomen paras kauppatieteen koulutusohjelma. Yliopistokeskuksen koordinoinnista vastaa Helsingin yliopisto.

Painopiste yliopistollisessa toiminnassa Mikkeliin on vahvasti ekologisuudessa: puhtaassa vedessä, puhtaassa ruoassa ja puhtaassa energiassa sekä yrittäjyydessä ja digitoinnissa. Näistä onkin löytynyt mainioita esimerkkejä eri yliopistojen keskinäisestä yhteistyöstä. Esimerkiksi luomun osalta käynnissä on yrittäjyyden koulutuksia Aalto-yliopiston Pienyrityskeskukseen ja Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin yhteistyönä. Digitoinnissa on löydetty yhteistä tuoteistamisesta ja palvelujen kehittämisestä. Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulun opiskelijat ovat useana vuonna tehneet osana opintojaan mallinnuksia erilaisista digitoituihin aineistoihin perustuvista tuotteista. Aalto-yliopiston Pienyrityskeskus ja Kansalliskirjaston Digitointi- ja konservointikeskus ovat kehittäneet yhdessä Digitointi- ja konservointikeskuksen palveluja. Yhteistyössä yliopistokeskuksen sisällä on löytynyt myös monia muita mahdollisuuksia, jotka tuottavat hyötyä

omalle alueelle ja yhteiskunnalle.

Mikkeli on Helsingin jälkeen Suomen toiseksi merkittävin arkistointi- ja kirjastokaupunki. Mikkeliissä arkistoidaan sekä järjestelään, kunnostetaan ja säilytetään kirjallista aineistoa. Mikkelin merkitys tulee nousemaan entisestään, kun arkistolaitoksen uusi Keskusarkisto rakennetaan Mikkeliin. Sähköinen asiointi ja arkistointi sekä digitointi on myös nostettu alueella yhdeksi keskeiseksi kärkialueeksi ja Mikkelin kaupunki tähtää ensimmäiseksi digitaalisten palveluiden kaupungiksi Suomessa.

Muistiorganisaatioiden ja alalla läheisesti toimivien yritysten yhteistyötä varten Mikkeliissä on perustettu Digital Mikkeli -klusteri, jonka tavoitteena on edistää digitaalisuutta ja tiedon hyödyntämistä. Mikkelin yliopistokeskukseen kuuluva Kansalliskirjaston Digitointi- ja konservointikeskus on merkittävä osa tätä klusteria. Muita julkisia toimijoita klusterissa on muun muassa Suomen Elinkeinoelämän keskusarkisto ELKA, Mikkelin ammattikorkeakoulu ja Karjala-tietokantasäätiö. Samalla kun Mikkeliin valmistellaan arkistolaitoksen keskusarkiston tuloa, on tavoitteena luoda myös uutta Memory Campus -kokonaisuutta. Tavoitteena on luoda suuri arkisto- ja digitointitoiminnan osaamis- ja palvelukokonaisuus, jonka odotetaan houkuttelevan mukaan lisää yrityksiä, tutkijoita ja kehittäjiä.

DIGIPROFESSUURI

FT Timo Honkela on valittu Helsingin yliopiston digitaalisten aineistojen tutkimuksen professoriksi. Professuurin sijaintipaikat ovat Helsinki ja Kansalliskirjaston Digitointi- ja konservointikeskus Mikkeliissä. Tutkimustoiminnan käynnistämiseksi halutaan osaltaan tukea Mikkelin kehittymistä tällä alalla sekä erikoistua valtakunnallisesti ja kansainvälisesti. Vastaavia ei Suomessa ole muita, eikä Euroopassakaan tietävästi montaa. Pitkällä tähtäimellä tavoitteena on vaikuttaa myös liiketoiminnan kehittymiseen, mutta tärkeintä on ensin saada toiminta löytämään oma selkeä hyötyä tuottava paikkansa ja vaikiintumaan.

Professuurin valmistelutyö on erinomainen

esimerkki yhteistyöstä. Valmistelutyössä ovat olleet mukana kansalliskirjaston, Mikkelin ammattikorkeakoulun, Helsingin yliopiston asiantuntijoita. Professuurin rahoituksesta vastaavat Mikkelin yliopistokeskus, Kansalliskirjasto, Mikkelin ammattikorkeakoulu sekä Helsingin yliopisto. Professuurin ympärille koottava tutkimusryhmä koostuu niin ikään useasta organisaatiosta. Uskallan väittää, että tällaisista yhteisönnistuksista ei ole kovinkaan montaa esimerkkiä Suomessa.

Ylikirjastonhoitajaa siteeratakseni Mikkelin on digitoinnin Piilaakso. Mikkeli on kovaa vauhtia nousemassa eurooppalaisittain merkittäväksi arkisto- ja kirjastoalan keskitymäksi. Kansalliskirjastolla on tässä merkittävä rooli niin kirjallisen kulttuuriperinnön säilyttäjänä kuin sen saatavuuden kehittäjänä. /

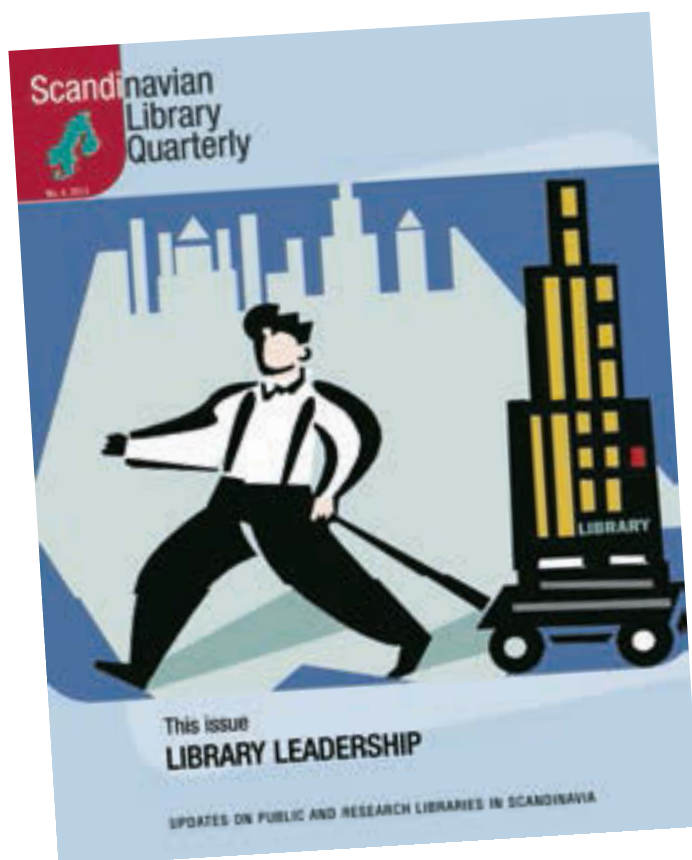
Kirjoittaja on Mikkelin yliopistokeskuksen pääsihteeri.

Mikkelin yliopistokeskus:

- Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu
- International Business -kandidaattiohjelma
- Pienyrityskeskus
- Helsingin yliopisto
- Kansalliskirjaston Digitointi- ja konservointikeskus
- Ruralia-instituutti
- Luomu-instituutti (HY:n ja MTT:n yhteisenä johdettuna verkostona)
- Lappeenrannan teknillinen yliopisto
- LUT Savo Sustainable Technologies
- Mikkelin yliopistokeskuksen koordinaatioyksikkö

Mikkelin yliopistokeskus lukuina:

- Henkilökuntaa 193
- Liikevaihto yhteensä 19,5 miljoonaa euroa
- TKI-hankkeita n. 100
- Opiskelijoita:
 - 250 perustutkinto-opiskelijaa
 - 220 muuta tutkinto-opiskelijaa
 - 4900 täydennyskoulutuksessa

Kirjastojen ikkuna ulos maailmalle – Scandinavian Library Quarterly

TEKSTI: KRISTINA LINNOVAARA

Jo vuodesta 1968 ilmestynyt pohjoismaista kirjastoalaa käsittelevä aikakauslehti Scandinavian Library Quarterly on vuoden 2012 alusta myös pohjoismaisten tutkimuskirjastojen ääni kansainvälisellä kirjastokentällä. Aiemmin lehti oli nimeltään Scandinavian Public Library Quarterly ja se käsitteli pelkästään yleisiä kirjastoja. Kansalliskirjastojen mukanaolon myötä SLQ-lehteen on tullut myös tutkimuskirjastojen näkökulma.

YHTEISTYÖTÄ PARHAIMMILLAAN

Suomesta lehteä julkaisee Opetus- ja kulttuu-

riministeriö ja vuodesta 2012 alkaen myös Suomen Kansalliskirjasto. Eri maiden kirjastoviranomaisilla tai kansalliskirjastoilla on julkaisuvastuu lehdestä, riippuen kyseisen maan kirjastoviranomaisten hallintomallista. Muut julkaisijat ovat Tanskan Kulturstyrelsen ja Norjan kansalliskirjasto sekä Kungliga biblioteket Ruotsista. Lehden ensisijainen tavoite on esitellä kansainväliselle, kirjastoammattillisesti orientoituneelle lukijakunnalle viimeisiä kehitystrendejä kirjastokentällä Skandinaviassa. Tällä hetkellä lehti on ainut kirjastoalaa käsittelevä aikakauslehti, joka tehdään yhteistyössä usean maan

kesken ja tietääkseni sen tähden uniikki maailmassa.

Lehden toimittaminen on skandinaavista yhteistyötä parhaimmillaan. Eri tehtävät kiertävät vuorotellen eri maiden kesken. Julkaisuvastuu ja päätoimittajuus ovat viiden vuoden jaksoissa eri maiden vastuulla. Vuodesta 2012 päätoimittajuus on ollut Ruotsilla.

Myös Viewpoint-sivun vastuu kiertää maiden välillä. Suomi vastasi viime vuonna siitä ja kirjoittajana oli Suomen kirjastoseuran ry:n puheenjohtaja Jukka Relander.

Suomesta toimituskunnassa ovat ylitarkastaja Susanne Ahlroth Aluehallintovirastosta sekä erityisasiantuntija Kristina Linnovaara Kansalliskirjastosta. Muut jäsenet ovat päätoimittaja Annika Hjerpe Kungliga biblioteketista Ruotsista, Tertit Knudsen Norjan kansalliskirjastosta sekä Jonna Holmgaard Larsen Tanskan Kulturstyrelsenistä. Vuodesta 2014 alkaen Tanskaa edustaa Gitte Smed.

AJANKOHTAISIA AIHEITA

Skandinaavista kirjastomallia tehdään tunnetuksi neljä kertaa vuodessa ilmestyvässä lehdessä. Lehti koostuu teema-artikkeleista, Viewpoint-palstasta sekä Scandinavian Shortcut -osiosta. Viewpoint-mielipidekirjoituksessa käsitellään kulttuuri- ja kirjastopoliittisia näkökulmia. Shortcuts-osiosta sen sijaan on lyhyitä uutisia ajankohtaisista kirjastoalan tapahtumista ja trendeistä. Päivi Jokitalo Suomesta jatkaa myös ensi vuoden Shortcut-sivujen toimittajana. Lehden toimituskunta on myös halunnut kiinnittää huomiota laadukkaisiin kuviin lehden lukukokemuksen parantamiseksi.

Koko kirjastoalaa edustava SLQ on aikaisempaan tapansa keskittynyt teemanumeroihin. Joka numerossa on joka maasta kaksi teemaan liittyvää artikkelia. Myös Islannin kirjastoalaa koskevia artikkeleita on julkaistu lehdessä satunnaisesti. Teemat ovat yleensä hyvin laajoja ja niihin liittyvät artikkelit luovat hyvinkin erilaisia näkökulmia.

Toimituskunta on kiinnittänyt huomiota siihen seikkaan, että teemojen yhteensovittaminen ei aina luonnistu helpolla, koska yleisillä kirjastoilla ja tutkimuskirjastoilla, puhumattakaan Kansalliskirjastoista, on hyvin eri-

tyyppisiä tehtäviä. Näin ollen toimituskunta päätti tänä vuonna, että teema-artikkelien lisäksi voidaan lehdessä julkaista teemasta poikkeavia, myös muihin aiheisiin liittyviä artikkeleita. Tämä lisää lehden kiinnostavuutta.

Vuosien 2012 ja 2013 aikana lehden artikkelien aiheet ovat olleet hyvin vaihtelevat. Kirjoituksissa on käsitelty johtajuutta kirjastossa, kirjastotilaa, kirjaston merkitystä elinikäisessä oppimisessa, kulttuuriperinnön digitoitua, lukutaitoa, kirjastojen ja kokoelmiensa saavutettavuutta, koulukirjastoja sekä kirjastoammattilaisten koulutusta.

SAAVUTETTAVUUS

Paperimuotoista lehteä lähetetään maksutta noin 700 tilaajalle 50 eri maahan ympäri maailmaa. Lehti on ilmestynyt lisäksi sähköisessä muodossa vuodesta 2002. Lehteä myös jaetaan kansallisissa ja kansainvälisissä kirjastokonferensseissa.

Sekä lehteä että lehden verkkosivuja on kehitetty edelleen: lehden verkkosivun etusivulle on nostettu tuoreimpia artikkeliaiheita kiinnostuksen herättämiseksi. Myös lehden uutiskirjettä on uusittu.

Verkkoversion kävijöiden määrää seurataan ja se on kasvamaan päin. Lehden ilmeistyessä kävijämäärät ovat luonnollisesti suurimmat. Lehden sivustolla slq.nu on kuukausittain noin 3000–4000 kävijää. Esimerkiksi loka-marraskuussa 2013 noin 80 prosenttia kävijöistä oli uusia eli sellaisia, jotka eivät olleet käyneet sivuilla aiemmin. Verkkosivun uudistus, uutiskirje sekä tutkimuskirjastojen näkökulma lehdessä tuovat varmaan jatkosakin lisää lukijakuntaa. Useimmat kävijät löysivät sivuille Googlen kautta, osa jonkun muun sivun, useimmiten Facebookin kautta. Kansalliskirjasto tiedottaa lehden ilmestymisestä omalla Facebook-sivullaan. /

Scandinavian Library Quarterly: <http://slq.nu/>

Kirjoittaja on erityisasiantuntija, FT Kansalliskirjastossa sekä SLQ:n toimitusneuvoston jäsen.

Kohti esteetöntä saavutettavuutta

Sukukielten digitointiprojektissa tehdään yhteistyötä venäläisen kirjastoalan kanssa.

TEKSTI: JUSSI-PEKKA HAKKARAINEN

Sukukielten digitointiprojektin pilottivaiheessa (2012–2013) digitointiin kielentutkimuksen käyttöön suomensukuisilla kielillä lähinnä 1920- ja 1930-luvuilla Neuvostoliitossa julkaistua kirja- ja sanomalehtimuotoista aineistoa Venäjän kansalliskirjaston kokoelmista. Aineisto saatettiin käyttöön Kansalliskirjaston ylläpitämässä digitaalisessa Fenno-Ugrica-kokoelmassa. Pilottivaiheen keskeisin anti ei kuitenkaan välttämättä ollut aineiston saattaminen käyttöön, vaan on hyvä huomata, että onnistunut yhteistyö venäläisten toimijoiden kanssa luo edellytyksiä laadukkaalle yhteistyölle jatkossakin.

YHTEISTYÖN LÄHTÖKOHDAT

Pilottihankkeessa työnjakoa ohjasi lähtökohdaisesti Suomen ja Venäjän kansalliskirjastojen välinen yhteistyösopimus, johon nojaten yhteistyö voitiin alkuvuodesta 2012 käynnistää. Hanketta varten neuvoteltiin saman vuoden syksyllä kirjastojen välinen sopimus, jossa määriteltiin hankkeessa toteutettavat kummankin osapuolen vastuut ja velvollisuudet ehtoineen digitoitavien aineistojen suhteen. Aineistojen tekijänoikeuksien selvittämisestä ja korvaamisesta sovittiin erikseen Suomen kansalliskirjaston ja venäläisen kirjastoalan tekijänoikeuksia selvittävän toimiston National Library Resourcen välillä, joka suoritti digitoitaviin aineistoihin kohdistuvan tekijänoikeuksien selvityksen joulukuun 2012 ja maaliskuun 2013 välisenä aikana.

Sukukielten digitointiprojektin pilottihankkeen lähtökohdat olivat yhtä aikaa sekä kiinnostavaksi aloitteen teki se, ettei koskaan aikaisemmin oltu pyritty saattamaan entisen Neuvostoliiton alueella painettuja aineistoja yhtä laajasti avoimeen kansalaiskäyttöön.

Pilotoinnin aikana luotettiin esimerkin voimaan ja pyrimme kiinnittämään venäläisten toimijoiden huomiota ennen kaikkea aineiston avoimeen saavutettavuuteen, jolloin digitoidut aineistot löytyisivät paremmin tiensä niin tutkijan työpöydälle kuin kielen alkuperäisten puhujien ulottuville. Tämä ei venäläisten kirjaston verkkoarkistojen kohdalla ole itsestäänselvyys ja suosittelemme useissa tapauksissa digitointien saattamista avoimeen verkkokäyttöön, jotta aineistot saavuttaisivat laajemman yleisön.

DIGITOIDUN AINEISTON SAAVUTETTAVUUS HEIKKOA

Sukukielten digitointiprojektissa pyrittiin vastaamaan myös sirpaleisen tiedon yhteen saattamiseen ja auttamaan niin tutkijoita kuin muitakin käyttäjiä löytämään sopivia kieliaineistoja. Viime aikoina suomalais-ugrilaisten aineistojen digitointi Venäjän federaation alueella toimivissa kansalliskirjastoissa on kasvanut merkittävästi viimeisten vuosien aikana. Monet venäläiset kirjastot ovat muodostaneet omia digitaalisten aineistojen kokoelmiaan ja antaneet yleisölle joko avoimen tai rajatun mahdollisuuden käyttää aineistoa. On ajateltu, että sekä uusien että vanhojen suomalais-ugrilaisten aineistojen digitointi ja aineistojen käyttöön saattaminen tukee sukukielten puhujien kielen oppimista, sillä näiden kielten voidaan ajatella edustavan omien yhteisöjensä, kulttuuriensa ja perinteidensä tärkeää voimavaraa ja maailmankuvaa. Kulttuuri, perinteet ja maailmankatsamus välittyvät parhaiten äidinkielen vapaassa kielenkäytössä.

DIGITOIDUN AINEISTON SAAVUTETTAVUUS HEIKKOA

Samaan aikaan kuitenkin tiedon jakaminen ja harmonisointi ovat jääneet digitointi-innon jalkoihin ja venäläisten kansalliskirjastojen kanssa käytyjen keskustelujen myötä on tullut selväksi, ettei tällä hetkellä kukaan kontrolloi kuinka paljon ja mitä suomalais-ugrilaista aineistoa Venäjän federaation alueella digitoidaan. Tämä vaikeuttaa aineistojen saavutettavuutta, digitointiprojektien jär-

Jussi-Pekka Hakkarainen
Udmurtian tasavallan
kansalliskirjaston
vieraana Iževskissä
huhtikuussa 2013.

Koneen Säätiö myönsi joulukuussa 2013 Kansalliskirjastolle 650 000 euron suuruisen apurahan Sukukielten digitointi-hankkeen jatkovaiheen toteuttamiseksi vuosina 2014–2016. Hankkeen toteutuessa suunnitellussa laajuudessaan digitoitavat aineistot muodostaisivat maailman suurimman uralilaisten kielten resurssin, joka toisi tutkijakunnan ulottuville sellaisia kieliaineistoja, joihin aikaisemmin heillä ei ole ollut mahdollista tutustua ja johon kaikilla käyttäjillä on asuinpaikasta riippumatta avoin pääsy. Aineisto saatetaan sekä tutkijoiden hyödynnettäväksi että avoimeen kansalaiskäyttöön Kansalliskirjaston ylläpitämässä Fenno-Ugrica-kokoelmasa ja linkitetään Uralica-portaaliin.

jestelmällistä suunnittelua ja voi johtaa päällekkäiseen työhön, jolloin resursseja on käytetty tehottomasti.

ESIMERKIN VOIMALLA KOHTI HILJAISTA MUUTOSTA

Samaa monien eri käytäntöjen ongelmaa kuvastaa myös aineiston sirpaleinen saavutettavuus venäläisistä julkaisujärjestelmistä. Loppukäyttäjien näkökulmasta monien käyttöliittymien käyttö ja niiden hallinta vaatii aikaa ja tietoteknistä osaamista, mutta myös valtiakielen hallitsemista. Ei ole olemassa järjestelmää, jonka avulla kaikkia digitoituja suomalais-ugrilaisia aineistoja voitaisiin etsiä, selata ja tarvittaessa jopa käyttää. Ratkaistakseen edellä kuvattuja ongelmia Kansalliskirjasto on vuoden 2013 aikana toteuttanut Koneen Säätiön rahoittaman Fenno-Ugrica-kokoelman lisäksi Opetus- ja kulttuuriministeriöltä saadulla avustuksella yhteistyöhankkeen, jonka tavoitteena oli luoda yhteinen ja avoin tietojärjestelmäinfrastruktuuri eri kirjastoissa digitoiduille suomalais-ugrilaisille kieliaineistoille. Nämä aineistoja yhdistävä Uralica-portaali avattiin yleisölle elokuussa 2013.

Tarkoituksena ei ollut digitoida tai tuottaa digitoiduksi tarkoitettua aineistoa, vaan kordinoida yhteistyökumppanien välistä yhteistyötä. Saavutettavuuden ja käytettävyyden näkökulmasta hankkeen tavoitteena on linkittää jo digitoidun aineiston metadata osapuolien yhteiseen tietojärjestelmään, mistä aineistoa voidaan jakaa edelleen kolmansille

osapuolille. Uralicaan linkitettyjä digitoituja aineistoja ovat luovuttaneet toistaiseksi Karjalan tasavallan kansalliskirjaston (Petroskoi) ja Udmurtian tasavallan kansalliskirjaston (Iževsk), Göttingenin valtion ja yliopiston kirjaston (Niedersächsisches Staats- und Universitätsbibliothek) ja Viron kielen instituutin (Eesti Keele Instituut, Tallinna) kokoelmista.

Sopimuksiin ja sopimusosapuoliin liittyviä havaintoja tärkeämpää on ollut keskusteluyhteyden avautuminen venäläisen kirjastokentän kanssa. Ennestään vahvat suhteet ovat saaneet Sukukielten digitointiprojektissa konkreettisia muotoja ja tuloksia, jotka kehittävät sekä kansainvälistä yhteistyötä että venäläisten kirjastojen toimintaa tuleville vuosille.

Kansalliskirjaston ja sen johtaman Sukukielten digitointiprojektin asema venäläisten kirjastojen silmissä kasvoi pilotoinnin aikana ja hankekauden lopulla se alkoi toimia eri kokonaisuuksia yhdistävänä organisaationa, jonka osaaminen digitoinnissa ja digitaalisten aineistojen esittämisessä sekä kokemus kansainvälisestä yhteistyöstä avasi nykypäivän kirjastomaailmaa myös venäläisille toimijoille. Ne toimintatavat ja käytännöt, joita pilotoinnin aikana voitiin venäläisille kirjastoille esitellä ja perustella, ovat osaltaan avaamassa venäläisissä kirjastoissa olevia digitoituja aineistoja laajemmalle käyttäjäkunnalle.

Paradigmojen tuulettamisen seurauksena Kansalliskirjaston asema luotettavana ja vastuullisena toimijana venäläisten kirjastojen silmissä on vahvistunut. Tämä saavutettu maine ja luottamus on hyödyksi myös tulevaisuuden projektin kannalta, sillä hankkeessa on luotu edellytyksiä laajemmallekin kirjastoalan yhteistyölle. /

Kirjoittaja on projektipäällikkö Kansalliskirjaston Tutkimuskirjastossa.

Lisätietoja:

- blogs.helsinki.fi/fennougrica
- fennougrica.kansalliskirjasto.fi
- uralica.kansalliskirjasto.fi
- kk-fennougrica@helsinki.fi

Bibliotheca Baltica – näkökulma pohjoiseen Eurooppaan

TEKSTI: LIISA SAVOLAINEN

Bibliotheca Baltica on pieni ja melko vaatimaton yhteistyöelin Itämeren alueen kirjastoille. Yhteistyöelimen tärkein tavoite on rakentaa yhteistyötä ja tietoisuutta alueen kirjastojen välillä.

SYMPOSIUM TÄRKEIN YHTEISTYÖN MUOTO

Bibliotheca Balticalla on tällä hetkellä 36 jäsentä eli jäsenkirjastoa eri puolilta Itämeren aluetta. Suurin osa jäsenkirjastoista on Saksasta, Puolasta ja Liettua. Myös Ruotsista, Virossa ja Venäjältä on useita jäsenkirjastoja. Uusin jäsen on Valko-Venäjän kansalliskirjasto, joka varsinaisesti ei edes voisi olla jäsen – Valko-Venäjää kun ei lasketa Itämeren maaksi. Sääntöjä ei kuitenkaan ole noudatettu pilkuntarkasti ja kiinnostuneille on haluttu antaa mahdollisuus osallistua. Erityisesti Valko-Venäjällä ja Venäjällä jäsenyys pienesäkin eurooppalaisessa yhteistyöelimestä tuntuu olevan suuressa arvossa.

Bibliotheca Balticassa toimiessani olenkin huomannut mielenkiintoisia eroavaisuuksia maiden välillä. Esimerkiksi Ruotsissa Itämeri-yhteistyö on korkealla statuksella maan politiikassa. Tukholman kaupungille Itämeri-yhteistyö on merkittävin kansainvälinen panostus. Olen mielessäni miettinyt, miksi me Suomessa niin vähän painotamme Itämeri-yhteyttä, ja oma vastaukseni on se, että meillä Venäjä-suhteet menevät ohi kaiken muun. Kiinnostusta ei enää riitä Baltian

HEINI LEHVÄSLA IHO

/ Bibliotheca Balticassa toimiessani olenkin huomannut mielenkiintoisia eroavaisuuksia maiden välillä. Esimerkiksi Ruotsissa Itämeri-yhteistyö on korkealla statuksella maan politiikassa.

/ Ihan kevyellä työllä ei järjestetä seminaaria, johon toivotaan lähes 100 osallistujaa.

maihin tai Puolaan. Ja Valko-Venäjä alkaa olla jo turhan eksoottista seutua.

Kansainvälisessä yhteistyössä myös muunlaisia eroavuuksia eri maiden kulttuureissa näkyy. Pinnan alla on hienoinen pyrkimys siihen, että miehet hoitavat asioita miesten kesken. Vaikka suoraan sellaista käytöstä ei näytetäkään, niin pohjoismainen nainen aistii nopeasti keskieurooppalaista ei-niintasa-arvoista asennetta. Käytännön yhteistyössä näkyy tuo kuuluisa skandinaavisuus; suomalaiset ja ruotsalaiset edustavat yksinkertaisesti tasa-arvoisempaa ja jollakin lailla modernimpaa tapaa käsitellä asioita.

Bibliotheca Baltican tärkein anti jäsenilleen ja yleisesti alueen kirjastoammattilaisille on joka toinen vuosi järjestettävä symposium. Symposium järjestetään kiertäen eri maissa, viimeksi Tallinnassa, sitä ennen Helsingissä ja Pietarissa ja nyt tulevana vuonna, syksyllä 2014 Ruotsissa Södertörnissä. Symposiumien aiheet ovat keskittyneet alueen historiallisiin kokoelmiin. Tallinnan symposium otti hitusen etäisyyttä kokoelmiin ja pohti tutkijapalveluita, seuraava symposium taas pohtii kirjastojen ja luovuusyhteiskunnan suhdetta.

YHTEISTYÖ TARKOITTA ARAKAA TYÖTÄ JA KAIPAA SUHTEITA

Koska Bibliotheca Baltica on pieni yhdistys ja kohtuullisen vähävarainen, on symposiumien järjestäminen varsinainen ponnistus. Käytännössä hallituksen jäsenet ideoivat aiheet ja kutsuvat puhujat. Järjestelyt vaativat

jos jotakin isompaa ja suurempaa säättämistä, lisäksi tietysti symposiumit vaativat markkinointia ja näkyvyyttä ennen symposiumia. Ihan kevyellä työllä ei järjestetä seminaaria, johon toivotaan lähes 100 osallistujaa.

Yhtenä keskeisenä toiveena Bibliotheca Balticalla on ollut saada jonkinlainen virallinen asema CBSS:n (Council of the Baltic Sea States) yhteydessä. Kyseisellä valtioiden hallitusten välisellä yhteistyöelimellä on yhteistyötä myös kulttuurin alalla, mutta erityisesti kirjastoasioita ei agendalle ole saatu. Suomen näkökulmasta yhteistyössä on erityisesti painottunut ympäristö ja turvallisuusasiat. Suomella on tällä hetkellä yhteistyöelimen puheenjohtajuus ja pääkonferenssi järjestetään Suomessa ensi heinäkuussa, joten jonkinlaista yhteistyömahdollisuutta saattaisi olla mahdollista kehittää. Joka tapauksessa Bibliotheca Baltican ongelma on pienuus ja näkymättömyys, joka tietenkin tarkoittaa, ettei yhteistyö jäsenkirjastojen välillä ole aivan niin kiinteää, kuin olisi ihanteellista.

Tarvitaanko sitten Itämeri-yhteistyötä, kun on olemassa EU ja sen sisällä kulttuuri- ja kirjastoyhteistyö sekä isommat kirjastoalan yhteistyöelimet, kuten LIBER ja IFLA. Haluaisin nähdä, että tällä pohjoiseurooppalaisella yhteistyöllä on oma erityinen arvonsa. Alueella on yhteinen kulttuuriperintö, joka on jäänyt alakynteen ja pienemmälle huomiolle kuin Keski-Euroopan suurten maiden historia. Itämeren alueen historia on tietysti hyvin vahvasti Saksan historiaa, joten se selittää saksalaisten kiinnostusta. Kuitenkin hieno – mutta tietenkin täysin epärealistinen haave – olisi nostaa Itämeren alueen historia näkyville koko Euroopan tasolla. Vähävaraiset kirjastot eivät siihen itse pysty, mutta ehkä jonakin päivänä valtioiden keskeisessä yhteistyössä nostetaan esille myös henkistä perintöä.

Bibliotheca Baltican arvo on nostaa esille sitä kansainvälisyyttä, jossa Bryssel ei ole keskipisteenä. Eurooppahan on muutakin kuin Bryssel, Saksa, Ranska ja Iso-Britannia. /

Kirjoittaja on Kansalliskirjaston Tutkimuskirjaston johtaja.

Musiikintutkijan Kansalliskirjastoa kehittämässä kansainvälisellä yhteistyöllä

TEKSTI: TARJA LEHTINEN

Musiikkikirjasto- ja äänitearkistoalan keskeiset kansainväliset yhteistyöjärjestöt ovat International Association of Sound and Audiovisual Archives eli IASA ja International Association of Music Libraries, Archives and Documentation Centres eli IAML. Kirjasto on osallistunut näiden järjestöjen toimintaan aktiivisesti pitkään.

KANSAINVÄLINEN MUSIIKKI

Ensimmäiset äänilevyt julkaistiin maailmalla 1800-luvun lopulla, noin sata vuotta ensimmäisten nuottijulkaisujen jälkeen. M. A. Goltison oli ensimmäinen suomalainen tai suomenkielellä esiintynyt levylaulaja. Goltisonin esittämät suomalaiset kansanlaulut tallennettiin Pietarissa keväällä vuonna 1901. Samana syksynä Mooses Putron johtama Pietarin suomalainen kuoro kutsuttiin esiintymään levyille. Nämä varhaiset äänilevyt val-

mistettiin Hannoverissa Deutsche Grammo-phonin tehtaalla.

Brittiläinen Gramophone-yhtiö ja suomalainen liikemies Otto Brandt järjestivät ensimmäisen levytystilaisuuden Suomen maa-perällä Helsingissä vuonna 1904. Nyt tallennettiin lähes sata kappaletta, joiden joukossa oopperalaulajien aarioita, puhallinmusiikkia, Pasi Jääskeläisen laulamia kupletteja ja kansanlauluja. Gramophone hallitsi Suomen levymarkkinoita 1910-luvun alkuun saakka ja teki noin tuhat suomalaista äänilevyä ennen ensimmäistä maailmansotaa. Fazerin musiikkikauppa oli tällöin jo mukana toimintaa laajentamassa.

Suomalaisen musiikkituotannon historia heijastaa ja on osa kansainvälistä musiikin historiaa alusta alkaen.

MUSIIKIN AARTEET TUTKITTAVAKSI

Kansalliskirjastossa toimii kokoelmiltaan maan suurin musiikkikirjasto äänitearkistoinen. Kansallisessa äänitearkistossa on suomalainen äänitetuotanto lähes kokonaan sekä ainutkertaisia äänitekokoelmia. Kirjastossa on laajat ja karttavat sävellyskäsikirjoitusten ja musiikkiarkistojen kokoelmat, kotimaisten nuottijulkaisujen, kirjallisuuden, kausijulkaisujen ja musiikin pienpainatusten kokoelmat sekä uusimpana aineistoryhmänä musiikin verkkoaineistot. Ulkomainen musiikin tutkimuskirjallisuus on ollut aina tärkeä aineistonhankinnan kohde kirjastossa.

Iso-Britannian ja Ranskan kansalliskirjastojen musiikkikokoelmat ovat yli kymmenkertaiset ja Ruotsin kansalliskirjaston moninkertaiset meidän kokoelmiimme verrattuna, mutta työ ja tulevaisuuden kirjaston rakentaminen vaatimuksineen on pitkälle samanlaista. Musiikkiperintö on merkittävä ja laajasti kansalaisia kiinnostava osa kulttuuriperintöä. Kirjaston tulee palvella tämän päivän tutkijaa ja samalla kantaa vastuu siitä, että myös tulevaisuuden musiikintutkija saa kattavat aineistot käyttöönsä.

/ Kansallisen äänitearkistotoiminnan kehittämisen erityinen vaatimus on kokoelmien digitaalinen säilyttäminen ja aineistojen avaaminen mahdollisimman helppoon ja turvalliseen käyttöön.

MUSIIKKIAINEISTON ERITYISPIIRTEET HUOMIOON KIRJASTO- JA ARKISTOTYÖSSÄ

Kansalliskirjaston monimuotoiset musiikkikokoelmat ovat tutkimusaineistoa muiden joukossa, mutta aineiston erityispiirteet on otettava huomioon kaikissa työn vaiheissa: kokoelmien muodostuksessa, kuvailussa, säilyttämisessä, saatavuuden parantamisessa ja asiantuntevassa palvelussa. Musiikkikirjasto- ja äänitearkistotyö vaatii omanlaistaan ammattitaitoa ja osaamisen jatkuvaa kehittämistä. Monet työn muutokset ovat maailmanlaajuisia ja verkottuminen asiantuntijoi-

den kesken kansainvälisellä tasolla on entistä tärkeämpää.

Kansallisen äänitearkistotoiminnan kehittämisen erityinen vaatimus on kokoelmien digitaalinen säilyttäminen ja aineistojen avaaminen mahdollisimman helppoon ja turvalliseen käyttöön. Äänitteiden digitointi on palvelun edellytys. Digitaalisen äänitearkiston kuten ylipäänsä digitaalisen kirjaston muodostamisessa aineiston kuvailun merkitys on yhä oleellisempaa. Kokoelmien ja tiedon löytymistä ei voida taata ilman laadukasta kuvailua.

Kansallisessa äänitearkistossa on ääniteformaatteja yli sadan vuoden ajalta. Historiallisten äänitekokoelmien digitointi on mitä suurimmassa määrin huolellista käsityötä ja vaatii syvällistä äänitetuotannon tuntemista sekä eri ääniteformaattien käsittelyn osaamista. Analoginen ja digitaalinen ääniteknikka on hallittava digitointia palvelemissa, pystyttävä suunnittelemaan oikeat toimenpiteet ja osattava arvioida kokoelmien digitointijärjestys.

Kansainväliset järjestöt ovat arvokkaita yhteistyöfoorummeita, joissa asiantuntijuutta ja ideoita palvelujen parantamiseksi vaihdetaan ja luodaan tärkeitä verkostoja kollegojen kanssa. IASA- ja IAML- järjestöjen lisäksi kirjasto on mukana Audio Engineering Society -järjestössä (AES), Baltic Audiovisual Archival Councilissa (BAAC) sekä alan keskustelulistoilta. Äänitearkistotyön kurssit, joita mm. British Library ja Phonogrammarchiv Wienissä ovat järjestäneet, ovat olleet meille erittäin hyödyllisiä.

MUSIIKKIKIRJASTOJEN IAML

IAML on perustettu vuonna 1951 Pariisissa. Nykyisin mukana on jäsenorganisaatioita 45 maasta mm. yleisiä kirjastoja, tieteellisiä tutkimuskirjastoja, musiikkioppilaitosten, radio- ja tv-arkistojen ja orkesterien kirjastoja sekä eri musiikin alueisiin keskittyviä arkistoja kuten kansanmusiikin ja jazz ja popmusiikin arkistot. Järjestössä työskennellään jaostoissa tai komiteoissa ja vuosi huipentuu yhteiseen kokoukseen, joihin eri jaostot koostuvat ajankohtaisia esityksiään meneillään olevista hankkeista tai tutkimuksista. Suo-

men musiikkikirjastoyhdistys ry on yksi IAML:n aluejärjestöistä.

Kuluvan vuoden kokouksen järjestäjänä oli musiikin suurmaa Itävalta ja isäntämaan musiikkitoiminnan esittely Wienin kongressissa oli erityisen antoisaa. Wienin Tiedeakatemian yhteydessä toimii maailman vanhin äänitearkisto, Phonogrammarchiv. Tällä tutkimusarkistolla on huippuasiantuntemusta audiovisuaalisten aineistojen digitaalisessa säilyttämisessä. Österreichische Mediathek vastaa Itävallan kaupallisen äänite- ja muun audiovisuaalisen aineiston kokoamisesta ja tutkijapalvelusta. Itävallan kansalliskirjastossa on taas suuret painetun musiikin ja käsikirjoitusten kokoelmat.

Nuottijulkaisujen ja musiikkikäsikirjoitusten digitointi sekä käyttöön saattaminen vapaasti verkossa tai suojattujen työasemien kautta on IAML:n piirissä ajankohtaisimpia aiheita.

ÄÄNITEARKISTOJEN IASA

IASA on perustettu vuonna 1969 Amsterdamissa vastaamaan audiovisuaalisia kokoelmia säilyttävien arkistojen haasteisiin. IASA:ssa on jäseniä yli 60 maasta. Järjestön keskeinen tavoite on kehittää parhaat ratkaisut aineistojen digitaalisessa säilyttämisessä ja palveluiden tehostamisessa. Perustamisestaan lähtien järjestössä on toiminut ääniteknologian ammattilaisista koostuva Technical Committee, joka on arvostettu digitaaliseen säilyttämiseen liittyvien standardien ja ohjeiden laatija. Teknisen komitean julkaisut kuuluvat kaikkien arvokkaita audiovisuaalisia kokoelmia säilyttävien arkistojen työkäyttöön.

Discography Committee, National Archives Section ja Research Archives Section ovat meille tärkeimpiä työryhmiä Technical Committeeen ohella. Nordic Branch on yksi järjestön alueellisista osastoista ja olemme vuorollamme vastanneet myös osaston johtamisesta ja kokousten järjestämisestä. IASA:n vuosikokoukset ovat hyvin järjestettyjä ja ajankohtaisten esitysten ohella käytännöllinen workshop-työskentely alan huippuammattilaisten johdolla kuuluu aina ohjelmaan.

**/ Musiikkikokoelmien
avaaminen helpompaan
käyttöön on meneillään
Kansalliskirjastossa,
määrätietoisesti pala
kerrallaan edetään kuten
muuallakin maailmassa.**

**AVOIMET OVET: UUDET IDEAT JA
TEKNOLOGIAT**

Lokakuussa Vilnassa pidetyn IASA-BAAC-kongressin teema Open doors: new ideas, new technologies on mitä ajankohtaisin kirjastoissa ja arkistoissa. Kongressi antoi ideoita, pohdittavaa ja myös ratkaisuja siihen, miten audiovisuaaliset arkistot avautuvat digitaalisessa ympäristössä ja miten saamme palvelut lähemmäksi asiakasta. Maailmanlaajuisen kuvailutyön muutosta, avointa linkitettyä dataa ja semanttisen webin työvälineitä käsiteltiin äänitearkistojen näkökulmasta. Digitointiprosessi oli workshopin aiheena useana päivänä.

Useimmissa arkistoissa on meneillään digitointihankkeita ja tavoitteena on saada kokoelmat mahdollisimman helposti asiakkaan käyttöön. Saumattoman digitaalisen kulttuuriperinnön luominen on arkistojen yhteinen päämäärä.

British Libraryn Sound & Vision on malliesimerkki avoimesta arkistosta. Sound & Vision vastaa kolmen miljoonan äänitteen, 1,7 miljoonan nuotin ja 70 000 videon kokoelmasta. Huippuammattilaisista koostuva henkilökunta jakaa osaamistaan järjestämällä kursseja ja tarjoamalla virkailijavaihtoa sekä osallistumalla hyvin aktiivisesti alan järjestöjen toimintaan. British Library julkaisee laajoja musiikin aineistokokonaisuuksia verkossa pitkäjänteisesti. Kirjaston verkkosivut ovat houkuttelevat ja selkeät.

Musiikkikokoelmien avaaminen helpompaan käyttöön on meneillään Kansalliskirjastossa, määrätietoisesti pala kerrallaan edetään kuten muuallakin maailmassa. Ensi vuoden kuluessa Viola-musiikkietokanta täydentyy merkittävästi, kun musiikkikäsi-kirjoitusten tiedot saadaan tietokantaan. Viola ja historiallisten äänitteiden Raita ovat jo haettavissa Kansallisen digitaalisen kirjaston Finna-palvelun kautta. Varhaiset suomalaiset äänitteet ovat kuunneltavissa myös Europeana-palvelussa.

Lähitulevaisuuden toiveissa on saada vanhimmat suomalaiset nuottijulkaisut verkkoon. Äänitteiden digitointi etenee pikkuhiljaa mahdollisuuksien mukaan. Historiallisten äänilevyjen digitointi on loppusuoralla ja nauha-aineiston digitointi meneillään. Sibeliuksen Ainolan levykokoelman vaativa konservointi- ja digitointihanke on käynnistynyt.

Kirjaston tilojen ja palveluiden uudistaminen tuo varmasti parannusta myös musiikkikirjaston ja äänitearkiston palveluihin. Tavoitteenamme on saada musiikkiaineistoja enemmän esille, tehostaa tiedonhakua ja aineistojen saatavuutta sekä tarjota asiakkaiden käyttöön toimivimmat tutkimus- ja kuuntelutilat.

Kansainvälisellä yhteistyöllä rakennamme parempaa musiikintutkijan Kansalliskirjastoa. /

Kirjoittaja on Musiikkikirjastosta ja äänitearkistosta vastaava kirjastonhoitaja Kansalliskirjastossa.

Spontaanin palautteen
mukaan esitystaiteilija
Meiju Niskalan
esityksestä välittyi
löytämisen ilo.

Finnan julkaisua juhlistettiin Tiedekulmassa

TEKSTI: HEIDI PARTANEN
KUVAT: VEIKKO SOMERPURU

Kansalliskirjasto kutsui kaikki tietoa tarvitsevat ja elämyksiä etsivät tutustumaan uuteen Finna-hakupalveluun tiistaina 22. lokakuuta 2013. Helsingin yliopiston Tiedekulmassa iltapäivällä pidetty puolen tunnin mittainen julkistustilaisuus keräsi paikalle muun muassa sukututkimuksen harrastajia ja esitystaiteesta kiinnostuneita.

FINNASTA UUSI NÄKÖKULMA ARKEEN

Finna toi ilahduttavaa karnevaalihenkeä perusharmaaseen lokakuiseen iltapäivään. Värikkäät ilmapallorykelmät johdattivat persoonallisesti sisustettuun Tiedekulmaan Porthaniassa, jossa iloinen ja innostunut esitystaiteilija Meiju Niskala heti tapahtuman alussa herätti Finnan aineistot eloon taiteen keinoin.

Niskala johdatti osallistujat ko-

kemaan arkea uusin tavoin Finnan avulla ja kertoi seikkailustaan ”Finna-residenssissä”, jossa hän oli viikon ajan päättänyt kaiken tekemisensä Finnan antamia hakutuloksia seuraamalla. Finna vei Niskalan Unkariin, ja matkalla koettua Niskala havainnollisti muun muassa videoin ja kiveksi tekeytymällä. Osallistujat saivat mukaan viemiseksi seitsemän reseptiä arkipäivään: ohjeet kokea arkea toisin Finnan avulla.

SYVÄLLE AINEISTOIHIN ASiantuntijoiden AVUSTUKSELLA

Finnan kirkkaisiin tunnusväriihin käärityt karkit oli aseteltu houkuttimiksi tilaan tuotujen esityskoneiden viereen. Tiedekulmassa tarjottiin osallistujille mahdollisuus tutustua Finnaan myös palvelusta vastaavien asiantuntijoiden opas-

1

2

1. Finna tarjoaa myös makuelämyksiä!

2. Finna.fi:n lisäksi Kansalliskirjaston aineistot ovat myös Kansalliskirjaston omassa Finna-näkymässä, joka valmistui sopivasti Tiedekulmassa julkaistavaksi. Leenat Jansson ja Saarinen esittelevät palvelun beta-versiota.

tuksella, omin käsin palvelua kokeilemalla.

Puheensorinasta erottuivat ainakin sukututkijan halu tutustua arkistoaineistoon, museoammattilaisen kiinnostus oman organisaation aineiston näkymiseen ja kirjastonkäyttäjän tarve kuulla palvelun lainaustoiminnoista. Jyväskylän yliopiston kirjaston, Kansallisarkiston, Kansalliskirjaston ja Museo 2015 -hankkeen edustajat avustivatkin innokkaita tiedonjanoisia ilta-päivätapahtuman loppuun asti.

Finna on nyt virallisesti julkaistu, mutta palvelun parantami-

nen jatkuu. Kansalliskirjasto vastaa paitsi omasta näkymästään myös arkistojen, kirjastojen ja museoiden yhteisen Finnan kehittämistä. /

Kirjoittaja on Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalveluiden tiedottaja.

→ Arkistojen, kirjastojen ja museoiden yhteinen Finna: www.finna.fi

→ Kansalliskirjaston Finna-näkymä: kansalliskirjasto.finna.fi

Matti Liinamaa
professori Matti
Klingen seurassa.

Matti Liinamaa lahjoitti arkistonsa Kansalliskirjastolle

KUVAT: VEIKKO SOMERPURJO

Kansalliskirjastossa pitkän työuran tehnyt Matti Liinamaa lahjoitti 16. lokakuuta 2013 suku- ja henkilöarkistonsa kirjastolle. Tätä lahjoitusta juhlistettiin 26. marraskuuta Kansalliskirjaston auditoriossa tilaisuudessa, johon osallistui Matti Liinamaan entisiä kollegoita, ystäviä ja sukulaisia. Lahjoitus on merkit-

tävä suomalaisen historian tutkimuksen lähteenä, sillä se sisältää laajasti Olsoni-, Öhqvist- ja Avenarius-sukujen kirjeenvaihtoa ja muistitietoa, yhteensä noin 2500 kirjettä. Kansalliskirjastossa on ennestään Olsoni- ja Öhqvist-sukuarkistot, joita tämä lähdeaineisto erinomaisesti täydentää.

Sukuun liittyvän aineiston ohella lahjoitus sisältää Matti Liinamaan henkilökohtaista arkistoaineistoa, johon heijastuvat pitkän tieteellisten kirjastojen palveluksessa tehdyn työuran 1947–1992 asiat. Erityisen kiintoisa on muistelmama ”Kuinka minusta tuli kirjastonhoitaja”, joka on sijoitettu Kansalliskirjaston ylläpitämään sähköiseen Doria-julkaisuarkistoon. Muistelmama löytyy Internetistä

googlettamalla, ja Doriassa sen pysyvä osoite on: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201309135867>. Muistelmama valottaa tieteellisten kirjastojen automatisoinnin ja yhteistyön varhaisvaiheita ja on kirjastohistoriallisesti antoisa lähdejulkaisu.

Lahjoitustilaisuuden kokokokhia oli Matti Liinamaan kanssa yhteisiä sukujuuria omaavan professori Matti Klingen puhe, joka sisälsi hauskaasti esitettyjä faktoja Emerik Olsonista ja Johannes Öhqvististä sekä tarjosi eloisia näkymiä itäsuomalaiseen säätyläiskulttuuriin ja Suomen historiaan. /

Sinimarja Ojonen
kokoelmapäällikkö, Kansalliskirjasto

1

2

1. Matti Liinamaa teki pitkän uran kirjastoalalla vuosina 1947–1992.

2. Tilaisuuden järjesti kokoelmapäällikkö Sinimarja Ojonen.

*
Kansalliskirjasto
toivottaa
hyvää joulua
&
onnellista
uutta vuotta
2014!

PL 15 (Unioninkatu 36)
00014 Helsingin yliopisto
Sähköposti:
kk-tiedotus@helsinki.fi

55. vuosikerta

Toimitus:

Päätoimittaja
Kirsi Aho
(09) 191 22722
kk-lehti@helsinki.fi

Toimitusneuvosto:

Harri Ahonen
Hanna Arpiainen
Dorrit Gustafsson, pj.
Suvi Kingsley
Katri Nissilä
Sinimarja Ojonen
Heidi Partanen
Heidi Seppänen

Ulkoasu:

Jarkko Hyppönen

Paino:

Eriksen Oy, Helsinki

Osoitteenmuutokset:

rita.saari@helsinki.fi
(09) 191 22720

Kansalliskirjasto-lehti
verkossa:
[www.kansalliskirjasto.fi/
yleistieto/kklehti.html](http://www.kansalliskirjasto.fi/yleistieto/kklehti.html)
www.lehtiluukku.fi

Artikkelit luettavissa
myös Arto-tietokannasta
(Elektra sopimus)
<https://arto.linneanet.fi>

ISSN 1459-3467

HELSINGIN YLIOPISTO

A5 W1

Itella Green